

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Polona Štefanič

**Kalki in prevzete besede
v pedagoškem priročniku
*Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui***

Diplomsko delo

Mentorica izr. prof. dr. Irena Orel

Ljubljana, junij 2010

KAZALO

0. SINOPSIS / IZVLEČEK	3
1. UVOD	4
2. NAMEN DIPLOMSKEGA DELA	5
3. PREGLED ZGODOVINSKEGA OBDOBJA IN ŠOLSTVA.....	6
3.1 RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM IN REFORME	6
3.2 SPLOŠNA ŠOLSKA NAREDBA	7
3.3 PEDAGOŠKO IZOBRAŽEVANJE.....	9
3.4 UČNI JEZIK NA ŠOLAH	9
3.5 PEDAGOŠKI PRIROČNIK <i>KERN DES METHODENBUCHES (SERN ALI VONUSETEK TEH METODNEH BUQUI)</i>	10
3.6 NOVA UČNA METODA.....	11
3.7 JANEZ NEPOMUK JAKOB EDLING – ŽIVLJENJEPIS	13
3.8 JOHANN IGNAZ VON FELBIGER – ŽIVLJENJE IN DELO	14
4. KALKIRANJE IN PREVAJANJE STROKOVNEGA IZRAZJA	15
5. EMPIRIČNI DEL	16
5.1 KALKI.....	18
5.1.1 Dobesedni slovenski prevod nemške besede ali besedne zveze	19
5.1.2 V prevodu je kalk, vendar ne istega izraza na tem mestu v nemškem besedilu	32
5.1.3 Ob kalkiranih besedah so še domače besede	37
5.2 IZPOSOJENKE	38
5.2.1 Izposojenke so v slovenskem prevodu iz nemških izrazov na istem mestu	39
5.2.2 Poleg izposojenke stoji še domača beseda.....	47
5.2.3 V prevodu sta dve izposojenki.....	50
5.2.4 Nemške zloženke so prevedene kot besedne zveze z vsaj eno izposojenko.....	50
5.3 TUJKE	52
5.3.1 V slovenskem prevodu je tujka.....	53
5.3.2 Poleg tujke stoji še domača ali prevzeta beseda	60
5.4 NEMŠKI IZRAZI SO PARAFRAZIRANI.....	62
5.5 V PREVODU SE POJAVLJAJO SAMO DOMAČE BESEDE	63
5.6 V PREVODU STOJI V OKLEPAJU ŠE NEMŠKA BESEDA	64
6. SKLEP / ZAKLJUČEK.....	68
7. POVZETEK / ZUSAMMENFASSUNG	75
8. VIRI IN LITERATURA	77
8.1 PRIMARNA LITERATURA.....	77
8.2 SEKUNDARNA LITERATURA	77
8.3 SPLETNI VIRI	78
9. PRILOGA – <i>KERN DES METHODENBUCHES OZ. SERN ALI VONUSETEK TEH METODNEH BUQUI (I. RAZDELENJE)</i>.....	79
10. IZJAVA	80

0. SINOPSIS / IZVLEČEK

V diplomskem delu so predmet analize kalkirane in prevzete besede iz I. razdeljenja Felbigerjevega pedagoškega priročnika *Kern des Methodenbuches* in Edlingovega slovenskega prevoda *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui*. Gre za dvojezično strokovno besedilo iz 18. stoletja, v katerem je največ kalkov, sledijo izposojenke, najmanj pa je tujk. Najpogosteje kalkirana besedna vrsta je glagol, nato samostalnik. Pri prevajanju je bil Edling pogosto nedosleden pri pisanju kalkiranih oz. prevzetih besed skupaj oz. narazen in zapisovanju grafemov s in ſ. Ponekod je uporabil priredne besedne zveze z domačo in prevzeto besedo, parafraze, ali pa je v oklepaju postavil še nemško besedo zaradi lažjega razumevanja.

Ključne besede: Razsvetljeni absolutizem, kalkiranje, prevzete besede (tujke, izposojenke), Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui, J. N. J. Edling, J. I. v. Felbiger, metodika

In dem empirischen Teil der Diplomarbeit sind der Gegenstand der Analyse die Lehnprägungen, Lehn- und Fremdwörter aus dem I. Abschnitt des pädagogischen Handbuches *Kern des Methodenbuches* und seiner Übersetzung *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui*. Es geht um einen zweisprachigen Fachtext aus dem 18. Jahrhundert, in dem es am meisten Lehnprägungen gibt, am wenigsten sind aber Fremdwörter vertreten. Die meist kalkierte Wortart sind Verb und Nomen. Bei dem Übersetzen war Edling öfter inkonsequent / un schlüssig, vor allem bei der Zusammen- bzw. Getrenntschreibung von Lehnprägungen bzw. Lehn- und Fremdwörter und bei dem Schreiben von Graphemen s und ſ. Bei gewissen Beispielen hat Edling koordinative Wortverbindungen oder Paraphrase verwendet, sowie auch deutsches Wort in die Klammer dazu gesetzt.

Schlüsselbegriffe: Aufklärung, Lehnprägung, Lehn- und Fremdwort, Kern des Methodenbuches, J. N. J. Edling, J. I. v. Felbiger, Methodik

1. UVOD

Tema diplomskega dela je prepoznavanje in analiza kalkiranih besed oz. besednih zvez ter prevzetih besed I. razdelenja pedagoškega priročnika *Kern des Methodenbuches* in njegovega prevoda *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui possebnu sa dushelske uzhenike u zesarskeh kraileveh dushellah*. Pravzaprav sta predmet analize oba teksta, tako nemški izvirnik kot tudi slovenski prevod, saj gre za primerjavo besedja iz obeh del, seveda z večjim poudarkom in ozirom na slovenskem prevodu. Diplomsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. Ker gre za strokovno pedagoško besedilo iz 18. stoletja, je v teoretičnem delu najprej na kratko predstavljeno obdobje razsvetljenstva in reform (predvsem šolske reforme – *Splošna šolska naredba*) ter nekaj pedagoških značilnosti priročnika. Čeprav je tekst za slovensko literaturo in (literarno) zgodovino manj pomemben, je s pedagoškega vidika eno najpomembnejših pedagoških del 18. stoletja. Sledi pregled razvojnih tendenc prevajanja in prevzemanja strokovnega izrazja od 16. do 19. stoletja. V empiričnem delu sem razvrstila in analizirala besede oz. besedne zveze glede na to, ali gre za kalke oz. prevzete besede. Med prevzete besede štejemo tiste besede, ki niso nastale v kontinuiranem razvoju slovenščine in niso motivirane s slovenskimi besedotvornimi sredstvi (Snoj: 113) ter so v slovenski jezik prišle iz drugih jezikov, najpogosteje iz nemščine, srbohrvaščine, italijanščine, pa tudi iz francoščine, v novejšem času pa predvsem iz angleščine. (Toporišič: 131). Prevajalec nemškega izvirnega besedila Edling je imel kljub znanju slovenskega jezika pri prevajanju kar nekaj težav, ki jih je poskušal odpraviti tako, da je večkrat poleg tujke ali izposojenke zapisal še domačo besedo, ponekod pa v oklepaje postavil kar nemško besedo za nedvoumno in bralcu lažje razumevanje besedila. Tako sem na koncu analize dodala še nekaj primerov, iz katerih je razvidno, da so pri prevajanju nekatere nemške zloženke v prevodu kar parafrazirane, nekatero nemško izrazje je prevedeno le z domačimi besedami, v tretjem primeru pa se je prevajalec poleg prevoda odločil še za podkrepitev in nedvoumnost izraza in tako v slovenski prevod zapisal v oklepaju še nemško izvorno besedo.

2. NAMEN DIPLOMSKEGA DELA

Namen diplomskega dela je ugotoviti, na kakšen način je bilo nemško besedilo prevedeno in prirejeno v slovenski jezik. Glede na to, da je moral biti nemški priročnik *Kern des Methodenbuches* zaradi naglice pedagoškega izobraževanja učiteljev na Slovenskem hitro preveden in ker ni obstajalo ustaljenega pedagoškega izrazja, bo verjetno prevod jezikovno slabši in morda nekoliko površen. Besedilo je nastalo v 18. stoletju (leta 1775 je izšel nemški izvornik, dve leti kasneje pa slovenski prevod *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui posebnu sa dushelske uzhenike u zesarskeh kraileveh dushellah*), ko je bilo v slovenskem jeziku zaradi širitve besedišča kalkiranje še aktualno. Kalkiranje je bilo v 16. stoletju eden izmed načinov širitve slovenskega glagolskega besedišča (Merše: 2003), saj smo tako hitro dobili večjo količino izrazov za poimenovanje določenih stvari, pojmov, predmetov ipd., ki jih (še) nismo imeli. Poleg tega je pri prevajanju najlažje posamezne besede, besedne zveze, prav tako tudi stavke dobesedno prevesti, čeprav stilistično in besedoslovno pomensko gledano prevod ni ravno najboljši.

3. PREGLED ZGODOVINSKEGA OBDOBJA IN ŠOLSTVA

3.1 RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM IN REFORME

V 18. stoletju je v Evropo prišel val novih idej in miselnih tokov ter političnih razmer, ki jih poznamo kot obdobje razsvetljenstva. Zaradi vseh teh vplivov se je začel počasi uveljavljati razsvetljeni absolutizem in vsa področja javnega življenja je zajel reformni duh. Na razvoj družbene in politične misli so na nekatere evropske vladarje z določenimi idejami vplivali tudi takratni filozofi: Voltaire, Diderot in Rousseau. Ena izmed takih vladarjev je bila tudi cesarica Marija Terezija. Reforme so zajele praktično vsa področja javnega življenja. Najprej so se začele v državni upravi, nadaljevale pa so se v vojski, gospodarstvu in sodstvu, kasneje pa so segle še na področje cerkve, zdravstva in šolstva. Vsa politična moč je bila centralizirana v vladarjevih centralnih uradih, v katerih so potrebovali izobražene državne uradnike (Šverc: 31).

Kmalu so se torej pokazale potrebe po izobraženih kadrih, najprej v uradih, kasneje pa še na drugih področjih. »Za državne koristi je bilo treba zvišati izobrazbeno raven državljanov ter raznoliko državo čim bolj poenotiti« (Šverc: 31). Prepričani so bili, da bo bolj izobraženo ljudstvo za državo precej bolj koristno.

3.2 SPLOŠNA ŠOLSKA NAREDBA

Pomemben zakon iz obdobja razsvetljenstva je bila *Splošna šolska naredba*¹ iz leta 1774, »prvi avstrijski osnovnošolski zakon in pravni temelj tudi za razvoj osnovne šole na Slovenskem« (Schmidt: 178), ki je v celoti urejal problematiko osnovnega šolstva. Izšla je na predlog Felbigerja, opata avguštinskega samostana v Saganu (Šlezija, Poljska), pedagoga in šolskega reformatorja. *Splošna šolska naredba* je izšla v nemščini, kasneje pa je bila prevedena tudi v slovenščino. Prevod je sicer jezikovno slab, vendar gre za prvi uradni šolski zakon v slovenščini, ki je zahteval ustanovitev treh vrst osnovnih šol, in sicer normalke, glavne šole in trivialke (Ciperle: 39). Trivialke so bile šole v manjših mestih, predvsem pa na podeželju. Tam so poučevali branje, pisanje, računanje, verouk, osnovne pojme gospodarstva. Na predlog Jožefa II. naj bi za ustanovitev teh šol prispevali zemljiška gospoda, občine in šolski patron (Schmidt: 191). V vsakem okrožju je bila glavna šola s podobnimi predmeti kot na trivialkah, morda kakšen več. V glavnih mestih vsake dežele pa so bile normalke, kjer naj bi se poleg vseh tistih predmetov, ki so na trivialki, učili tudi geografije in zgodovine, nemške slovnice, nekaj latinščine, osnove stavbarstva in geometrije (Schmidt: 179).

Čeprav je novi šolski zakon prinesel kar nekaj pozitivnih sprememb glede samega šolanja otrok, je imel tudi pomanjkljivosti. Deželna šolska komisija je predlagala, da bi učitelji trivialk dobivali plačo iz šolskega sklada, z utemeljitvijo, da zaradi pomanjkanja učitelji zapuščajo svoj poklic, s sposobnimi ljudmi pa jih je težko nadomestiti. Ker država ni imela denarja, da bi vzdrževala šole in plačevala učitelje, je celotno obveznost plačevanja in vzdrževanja osnovnega šolstva prevladala na lokalne oblasti. Sicer naj bi obstajali šolski skladi, iz katerih bi učitelji dobivali plače, v teh je pa praktično bolj ali manj vedno primanjkovalo denarja, zato so se morali učitelji znajti po svoje. Nekateri so za dodaten zaslužek delali kot cerkovniki, godci ali krčmarji, večina pa jih je imela doma manjšo obdelovalno površino. Kljub slabemu finančnemu stanju so vseeno opravljali službo učitelja, saj jih je to oproščalo dolgotrajnega služenja vojakov (Schmidt: 196).

¹*Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern* (6. december 1774).

Šolnine na začetku ustanovitve osnovnih šol ni bilo, zato da ne bi odvrčali ljudstva od šole že na samem začetku uvajanja nove reforme. Prostovoljnih prispevkov se šole niso nikoli branile, ampak ker jih je bilo vseeno premalo, so šolske komisije kmalu predlagale pobiranje zmerne šolnine na deželi kot prispevek za podeželskega učitelja. Revni otroci so bili šolnine oproščeni, premožnejši starši, ki svojih otrok niso hoteli dali šolati, so morali za kazen plačati dvojno vsoto šolnine, pri čemer je polovico dobil učitelj, druga polovica pa je bila namenjena za šolski sklad (Schmidt: 195).

3.3 PEDAGOŠKO IZOBRAŽEVANJE

Naslednja zahteva *Splošne šolske naredbe* je bilo pedagoško izobraževanje učiteljev in duhovnikov. Vsak, ki je hotel učiti na eni izmed teh treh tipov šol, je moral imeti pedagoško izobrazbo (Schmidt: 197). Pedagoško izobraževanje se je pravzaprav začelo na dunajski normalki, kjer je imel Felbiger spomladi leta 1775 pedagoška predavanja. Istega leta so v Ljubljani že ustanovili šole in tako začeli jeseni s poučevanjem (Schmidt: 203). Glavna oblika pedagoškega izobraževanja so bili pedagoški tečajji. Obiskovanje pedagoških tečajev je bilo obvezno za vse, ki so hoteli učiti, tudi za duhovnike, ki so učili verouk v teh šolah. Večina učiteljev se je precej upirala in izogibala obiskovanju tovrstnih tečajev, zato so morala deželna glavarstva uvesti nekaj ukrepov, med drugim so leta 1777 razglasili, da deček, ki se ne bo šolal na normalki ali pri domačem učitelju, ki ima za sabo opravljen pedagoški tečaj, ne bo sprejet v prvi razred gimnazije. Takšna pobuda za udeležbo učiteljev na pedagoških tečajih je bila dobra poteza, saj so tako starši sami zahtevali opravljen pedagoški tečaj od domačih učiteljev (Schmidt: 204).

Večji problem je bil, kako spraviti duhovnike na pedagoške tečaje, saj so se jih izogibali. Cerkev je bila pripravljena celo umakniti verouk iz šol, tako zelo so bili proti pedagoškemu izobraževanju duhovnikov. Kasneje so uvedli, da ne sme biti nihče posvečen za duhovnika ali sprejet v samostan, če nima spričevala o opravljenem pedagoškem izpitu (Schmidt: 205).

3.4 UČNI JEZIK NA ŠOLAH

Felbiger je bil mnenja, da mora učitelj znati nemški in deželni (slovenski) jezik, prav tako tudi učenec, ter z dvojezičnim poučevanjem pripravljati učence (višjih razredov) samo na nemški pouk. V normalkah in glavnih šolah pa naj bi nemščina v drugem polletju prevladovala oz. bila edini učni jezik (Schmidt: 183). Podobno je razmišljal Kumerdej, da je treba na normalki upoštevati materni jezik večine šolajočih otrok, torej slovenščino kot pomožni učni jezik, vse dokler se ne bi naučili nemščine. Znanje nemščine po njegovem mnenju ni nujno, obvezno pa mora znati učitelj slovenski jezik (Schmidt: 202). Učenci naj bi na nižji stopnji uporabljali materni jezik, kasneje pa bi nemščina prevladala oz. bila edini učni jezik v šolah.²

²Ena izmed negativnih strani *Splošne šolske naredbe* je bila ta, da je dajala nemškemu jeziku prednost pred slovenskim oz. je imela namen v višjih letih slovenščino popolnoma izključiti kot učni jezik v šolah.

3.5 PEDAGOŠKI PRIROČNIK *KERN DES METHODENBUCHES* (*SERN ALI VONUSETEK TEH METODNEH BUQUI*)

Glavni pripomoček na pedagoških tečajih je bil Felbigerjev priročnik *Kern des Methodenbuches*³, ki je izšel ravno leta 1775, ko so se na Slovenskem začeli pedagoški tečaji, dve leti kasneje pa je bil preveden tudi v slovenski jezik. Učitelji so morali v okviru pedagoških tečajev osvojiti vse stopnje pedagoškega pouka: od predavanj in hospitacij do končnih nastopov pred celotnim razredom. Zaželeno je bilo znanje nemškega in slovenskega jezika, ker pa je bilo dvojezičnih tečajnikov malo, so sprejemali tudi tiste, ki so znali le enega od jezikov in tako so jim s prevodom Felbigerjeve knjige *Kern des Methodenbuches* olajšali sodelovanje na tečajih (Schmidt: 212).

Vsebina pedagoških seminarjev je bila odvisna od prejšnje izobrazbe učiteljev in od tega, na kateri šoli se bodo zaposlili. Medtem ko so bili domači učitelji in duhovniki strokovno dovolj podkovani in so imeli na tečajih predvsem pedagogiko, so se morali njihovi kolegi – javni učitelji in učitelji trivialk – poleg pedagogike udeleževati različnih tečajev in se spoznavati z učnimi predmeti trivialk ter tako skupaj osvajati znanje določenega predmeta in njegove specialne metodike (Schmidt: 212).

Prevod Felbigerjevega priročnika pomeni tudi prvo pedagoško knjigo v slovenskem jeziku, s tem pa tudi poizkus uporabiti slovenščino kot jezik znanosti. Delo naj bi prevedel Edling. Idejo za prevajanje Felbigerjevega priročnika *Kern des Methodenbuches* oz. *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui possebnu sa dushelske uzhenike u zesarskeh kraileveh dushellah* je verjetno dobil Edling na pedagoških seminarjih, na katerih so se na njegovo pobudo srečevali vsaj enkrat na mesec ravnatelj, učitelji normalke in člani šolske komisije ter razpravljali o pedagoških vprašanjih. Poleg prevajanja Felbigerjevega dela je (verjetno) Edling prevedel v slovenščino tudi njegov izvleček⁴ (Pavlič: 53).

³Dobesedni prevod nemškega naslova pomeni Jedro metode knjige, sicer pa se je Edling odločil za naslov: *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui possebnu sa dushelske uzhenike u zesarskeh kraileveh dushellah*.

⁴*Forderungen an Schulmeister und Lehrer der Trivialschulen* oz. kot ga je v prevodu poimenoval Edling: *Pogovajna na šulmastre inu učenike teh trivialk*. Izvleček je bil namenjen učiteljem trivialk in je vseboval precej praktičnih navodil iz pedagoškega priročnika (*Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui possebnu sa dushelske uzhenike u zesarskeh kraileveh dushellah*).

Prevajanje nemških šolskih knjig naj bi imele na skrbi deželne šolske komisije. Ko je Edling postal šolski referent, se je takratna komisija najbolje odrezala. Pri prevajanju iz nemščine v slovenščino so veljale tudi nekatere omejitve, in sicer da morajo biti dvojezični teksti tako napisani, da je na levi strani nemški tekst, na desni pa slovenski prevod (Schmidt: 235). Zanimiv je Felbigerjev pedagoški priročnik, za katerega velja ravno obratno.

3.6 NOVA UČNA METODA

Čeprav je bil Felbiger avtor knjige *Kern des Methodenbuches*, v kateri obširno opisuje novo učno metodo, ki naj bi jo odtlej uporabljali pri pouku, ta ni bila čisto njegova ideja. Ko je v Berlinu na predavanjih opazoval tamkajšnjega metodika Hähna, ki je učno snov zapisoval na tablo v obliki razpredelnic, da bi prihranil čas, pa zapisoval le začetno črko vsake besede in skupaj z učenci ponavljal, je k njemu poslal nekaj učiteljev, ki so jo kasneje na Slovenskem uporabljali in razširili. Felbiger jo je še nekoliko modificiral, dodana pa so še poglavja o lastnostih učencev, o moralni vzgoji in dolžnosti učiteljev (Schmidt: 216).

1. Poglavitna značilnost nove učne metode je bil **kolektivni pouk**. Za začetek je bilo treba ustvariti pogoje, določiti starost učencev za vstop v šolo, sestaviti razrede oz. skupine učencev po predmetih na podlagi njihovega znanja in določiti obvezno učno snov za vse (Schmidt: 217).

2. Druga značilnost je bilo **skupno branje**. Prvo branje besedila je potekalo tako, da je najprej bral eden izmed boljših učencev, potem še drugi, učitelj pa jih je vmes opozarjal na vsebino prebranega. Po večkratnem branju, ko so že poznali vsebino, jih je učitelj začel spraševati. Vsi učenci so morali imeti enake šolske knjige, kar takrat ni bilo samoumevno, saj enotnih učbenikov prej niso imeli zaradi individualnega pouka (Schmidt: 217).

3. Po Hähnu prevzeta **črkovna metoda** šteje kot tretja značilnost. Učitelj je počasi in razločno povedal krajši stavek, pri tem pa istočasno z izgovarjanjem besed zapisoval na tablo začetno črko vsake besede. Kar je napisal, je najprej sam ponovil, potem pa so za njim ponavljali še učenci, učitelj pa je pri tem s palico kazal začetne črke besed (Schmidt: 217).

4. S **tabelami**, ki predstavljajo četrto značilnost nove učne metode, so učitelji poskušali podati pregledno urejen izvleček učne snovi, pri čemer so bile bistvene stvari grafično bolj poudarjene. Zaradi ekonomičnosti časa je učitelj pisal spet le začetno črko vsake besede in tako združil črkovno metodo s sestavljanjem razpredelnic. Tako je tabela nastajala pred očmi učencev (Schmidt: 218).

5. Zanimiva značilnost nove učne metode je bilo **katehiziranje**. Gre za razgovorno (spraševalno) učno metodo, ki ne velja samo pri verouku, temveč pri vseh učnih predmetih. Felbiger se je skliceval na sokratsko metodo. Učitelj naj bi najprej učno snov na kratko razložil, potem pa bi učence spraševal in tako preverjal njihovo razumevanje naučene snovi. Namen spraševanja je tako postal tudi način za pridobivanje znanja in razvijanje umskih sposobnosti (Schmidt: 219). Učenci naj bi se najprej naučili brati v maternem jeziku, šele nato bi učitelji začeli s poučevanjem nemščine in pri obravnavanju berila bi lahko katehizirali že v obeh jezikih. Tak dvojezični način poučevanja je Felbiger zapisal v svojem priročniku in tako naj bi z gledal pouk na trivialkah, medtem ko bi na glavnih šolah in normalkah v drugem polletju zadnjega letnika prevladala nemščina kot učni jezik (Schmidt: 221).

3.7 JANEZ NEPOMUK JAKOB EDLING – življenjepis

Janez Nepomuk Edling se je rodil leta 1751 v Gorici, umrl pa je leta 1793 na Dunaju. Živel je na gradu v Ajdovščini, kjer se je pri domačem učitelju naučil slovenščine. Med 1772 in 1774 je postal upravitelj škofjeloških posesti freisinških škofov in obdržal to mesto do 1782. Bil je referent deželne šolske komisije, učitelj, svetnik pri deželnem glavarstvu in član komisije za študije, gimnazije, normalne šole in knjižne revizije (Pavlič: 52). Njegova dolžnost je bila urejanje osnovnega šolstva na Kranjskem, kasneje pa tudi na Štajerskem. Z delom na tem področju se je dobro izkazal, zato je bil imenovan za šolskega komisarja v notranjeavstrijskih deželah. Po prihodu v Ljubljano se je

Edling družil z razsvetljenci predvsem iz Zoisovega kroga (Kumerdej, Dev, Japelj, Linhart, ...). Prav tako je sodeloval pri obnovi Academie operosorum. (Slika: Pavlič: 52).

Edling je bil v osebnih in prijateljskih stikih s Felbigerjem. Leta 1777 je postal deželni šolski poročevalec in na njegovo pobudo so se na različnih (pedagoških) seminarjih sestajali učitelji normalke in razpravljali o šolskih vprašanjih, pregledovali opravljeno delo ter delali načrte za bodoče delo. V njegovem krogu se je porodila ideja, da bi prevedli Felbigerjevo delo *Kern des Methodenbuches*⁵ in izvleček *Forderungen an Schulmeister und Lehrer der Trivialschulen (Navodilo šolnikom in učiteljem trivialk)*⁶ (Pavlič: 53). Zaradi dobrega znanja slovenščine in prevajalskih izkušenj – v slovenščino je namreč prevedel *Splošno šolsko naredbo* – naj bi se prevajanja lotil sam.⁷ V celoti naj bi delo izšlo leta 1777, skrajšan izvleček pa leto dni kasneje. Prevod je posvetil cesarici Mariji Tereziji in je prva pedagoška knjiga v slovenščini, poleg tega pa tudi poskus uporabiti slovenščino kot jezik znanosti. S tem priročnikom so se slovenski učitelji lahko seznanili z vsebino takratnega pedagoškega učiteljstva v Avstriji in Nemčiji (Pogačnik: 37).

⁵Prevod: *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui possebnu sa dushelske uzhenike u zesarskeh kraileveh dushellah.*

⁶Za razliko od svojih kolegov na glavnih šolah in normalkah so bili lahko učitelji na trivialkah strokovno in pedagoško manj podkovani, saj je bil sam program trivialk manj obsežen in zahteven, zato je zanje prišel v poštev skrajšan izvleček pedagoškega priročnika *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui.*

⁷Glede na to, da je slovenski prevod knjige *Kern des Methodenbuches* jezikovno šibek, se po mojem mnenju postavlja vprašanje, ali je knjigo dejansko prevedel Edling sam. Morda je zaradi naglice (delo je moralo biti zaradi načrtovanja pedagoškega izobraževanja učiteljev, predvsem tistih, ki niso znali nemško, hitro prevedeno v slovenščino) površno prevajal, ali pa mogoče celo dal prevesti.

3.8 JOHANN IGNAZ VON FELBIGER – življenje in delo

Felbiger je bil rojen 6. januarja 1724 v Glogavu v Šleziji (Poljska), umrl pa je 17. maja 1788 v Bratislavi.⁸ (Slika je vzeta iz spletne strani.⁹)

Po končani gimnaziji se je Felbiger posvetil študiju teologije na univerzi v Breslavu. Študij je zaključil leta 1744, nato je bil dve leti domači učitelj. Leta 1746 (star 22 let) pa je šel v avguštinski samostan v mestu Saganel (Spodnja Šlezija), kjer je nadaljeval s študijem. Poleg teologije in filozofije se je zanimal za matematiko in naravoslovje, prav tako pa tudi za nemško in francosko literaturo.¹⁰ Bil je tudi reformator nemškega osnovnega šolstva, saj je težko prenesel dejstvo, da pošiljajo katoliški starši svoje otroke v protestantske šole, ker so bile boljše (Schmidt: 178).

Napisal je veliko pedagoških del in kot organizator šolstva pridobil tolikšen sloves, da ga je Marija Terezija povabila na Dunaj, tam pa je sodeloval pri načrtovanju in izvajanju šolske reforme (Schmidt: 178). Leta 1774 je napisal *Splošno šolsko naredbo* za nemške normalke, glavne šole in trivialke po naročilu cesarice Marije Terezije.¹¹ Med drugim je avtor pedagoškega priročnika *Kern des Methodenbuches*. Šolska naredba je predpisana tudi v njegovi knjigi, kjer je obrazložen način pouka, da učitelji ne bi pretiravali z učenjem na pamet, temveč učencem bistrili razum (Schmidt: 182). Njegov vzornik je bil nemški šolski presnovatelj F. E. Rochow, saj je po nekaterih njegovih knjigah (*Versuch eines Schulbuchs*) prirejal svoja dela.¹² Po smrti Marije Terezije je začela njegova slava na področju šolstva padati, ko ga je njegov naslednik odstavil z vodstva šolskega reformatorja. Šest let zatem je Felbiger zagrenjen umrl. Po njegovi smrti sta tudi pedagogika in njegov priročnik *Kern des Methodenbuches* tonila v pozabo (Schmidt: 224).

⁸ <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.f/f168758.htm>

⁹ http://idr18.adw-goettingen.gwdg.de/portraits_detail/felbiger.html

¹⁰ http://books.google.si/books?id=8qLACvY7Gc4C&pg=PA68&lpg=PA68&dq=kern+des+methodenbuches+felbiger&source=bl&ots=JRBkwxyzVw&sig=Li8zDBmEbh4qQSmp-jDJG7AA5VI&hl=sl&ei=YICuS4PaENyJ_AamxPzgDw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=7&ved=0CB0Q6AEwBg#v=onepage&q=kern%20des%20methodenbuches%20felbiger&f=false

¹¹ *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern*

¹² <http://www.dlib.si/v2/HTMLViewer.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-Q3TKXRYO&query='keywords=Zagaj%25ufffdek,%20Mihael'>

4.KALKIRANJE IN PREVAJANJE STROKOVNEGA IZRAZJA

Na razvoj slovenskega knjižnega jezika (in strokovnega izrazja) so vplivale družbene, zgodovinske in kulturne okoliščine posameznih obdobj. Strokovni jezik (terminologijo) lahko v slovenskem jeziku glede na posamezne knjižne strokovne vire razdelimo na več obdobj (Legan Ravnikar: 50).

V času nastanka slovenskega knjižnega jezika (2. pol. 16. stoletja) se je zgodil tudi razvojni premik strokovnega izrazja z oblikovanjem slovenske knjižne norme. V tem obdobju in vse do razsvetljenstva je bil to čas nastajanja in zbiranja strokovnega izrazja (Legan Ravnikar: 51). Kalkiranje je bilo eden izmed pogostih načinov širitve slovenskega (glagolskega) besedišča (Merše: 81). Ker je bil slovenski jezik takrat šele v nastajanju, je primanjkovalo izrazja, kljub temu so morala biti določena besedila prevedena, pri čemer so imeli avtorji nekaj težav, zlasti z iskanjem določenih domačih izrazov, ki jih ni bilo na razpolago. Najlažje je bilo dobesedno prevajanje posameznih sestavin, prav tako tudi celih stavkov ali povedi.

V 17. stoletju se je povečalo število uradovnih besedil (pravnih in upravnih). Pri sestavljanju in prevajanju posameznih besedil so se opirali predvsem na slovarje, obstoječo literaturo in narečni govor. »Neznano izrazje so prevzemali in le glasoslovno prilagajali ali pa prevajali v slovenščino« (Legan Ravnikar: 53). Postopoma so slovenske ustreznice nadomestile tuje izraze, vendar so prevzeti izrazi do 18. ali 19. stoletja obstajali ob domačih besedah in v slovarju nastopali kot sopomenke (Legan Ravnikar: 53). V 18. stoletju so načrtno oblikovanje strokovnega izrazja v slovenskem jeziku sprožile nove politične, družbene in gospodarske okoliščine ter *Splošna šolska naredba*. Pojavile so se potrebe po slovenskem strokovnem jeziku v posvetnih besedilih izobraževalnega značaja, ki se je začel oblikovati ob tujih jezikovnih predlogah (Legan Ravnikar: 54). V 1. polovici 19. stoletja se je slovenski jezik funkcijsko vedno bolj členil. To je bil čas oblikovanja slovenskega naroda in nacionalne zavesti (Legan Ravnikar: 57). Iz rabe so začeli počasi umikati stare, predvsem iz nemščine sprejete termine, in jih nadomeščali s slovanskimi ali starejšimi izrazi starocerkvenoslovanskega izvora. V besedilih so torej začeli uporabljati izvorno slovensko izrazje in nove tvorjenke po slovenskih besedotvornih zakonitostih. Spodbujali so tvorbo glagolskih sestavljenk, iz katerih so se izpeljale nove izglagolske izpeljanke (Legan Ravnikar: 65). Kalke so začeli počasi opuščati.

5. EMPIRIČNI DEL

V empiričnem delu diplomskega dela sem analizirala I. razdeljenje pedagoškega priročnika *Sern ali vouzetek teh Metodneh buqui* (1777), kjer sem se osredotočila na prevajanje posameznih besed oz. besednih zvez iz nemškega izvirnega besedila *Kern des Methodenbuches* in pri tem razvrstila besede v tri glavne kategorije, in sicer **kalke**, **izposojenke** in **tujke**. Vsaka izmed teh treh kategorij se deli še dalje, glede na to, do kolikšne mere slovenski prevod ustreza nemškim besedam, besednim zvezam ali zloženkam v nemškem Felbigerjevem besedilu. Ker gre za strokovni tekst s področja pedagogike, se v celotnem delu pojavljajo bolj ali manj enaki izrazi.

Namen praktičnega dela diplomskega dela je ugotavljanje prevodnih vplivov oz. prevodne samostojnosti na besedni ravni, prepoznavanje in analiza kalkov, izposojenk ter tujk iz Edlingovega prevoda *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui* ter primerjava z nemškim izvirnim besedilom Felbigerjevega nemškega priročnika *Kern des Methodenbuches*. Takšna analiza bo pokazala, na kakšen način se je Edling lotil prevajanja Felbigerjevega priročnika. Gradivo je (znotraj posameznih kategorij in podkategorij) razvrščeno po abecedi. Iztočnice so prečrkovane in delno poknjžene, in sicer:

- u → v: npr. goru^uigneine → gorvzdignenje
- i → j: npr. goruⁱigneine → gorvzdignenje
- ini-, -jni-, -jn-, -n- → nj-: npr. napreibrainiu → naprejbranje
- uz → vzd: goru^uigneine → gorvzdignenje
- l → lj: npr. napreiperpraulaine → naprejpripravljanje
- jn- → -n-: npr. naprejbrajnoste → naprejbranost
- n → nj: npr. z noterpotegneinam → noterpotegnjenje
- redukcija o-ja: npr. napreiopominvaine → naprejopominovanje
- redukcija i-ja: npr. mu^fka narejati → muziko narejati
- redukcija e-ja: npr. resdleinie → razdelenje
- e → a: npr. resdleinie → razdelenje
- e → i: npr. truzeg → trucig
- per → pri: npr. napreiperneseni → naprejprinesti
- zlogotvorni r: er → r: npr. noteruterjene → noterutrditi
- eo- → -o-: npr. notergredeozhe rezhi → notergredoče reči

-q → k: npr. buque → bukve
-x → ks: npr. exempelnou → eksempel
-e → i: npr. pizheca → pičica
-sp, st → šp, št; npr. sprahe → šprahe
-š je zapisan kot **sh, ſt, st, sch, ſch, sp**
-c je zapisan kot **z, tz**
-ž je zapisan kot **jh**.

Vse besedne vrste so postavljene v nezaznamovano obliko, tj. glagoli so v nedoločniku, samostalniki in pridevniki v imenovalniku ednine, pri deležnikih je v iztočnici zapisan nedoločnik, pri glagolnikih pa glagolnik.

Pri razvrščanju posameznih besed med izposojenke in tujke sem si pomagala predvsem s strokovnim in splošnim vedenjem o prevzetih besedah ter z različnimi slovarji, v katerih se posamezne besede nahajajo, in sicer: *Veliki slovar tujk* (VST), *Slovenski etimološki slovar* (SES) M. Snoja, *Etimološki slovar slovenskega jezika* (ESSJ) F. Bezlaja in H. Striedter-Temps: *Deutsche Lehnwörter im Slowenischen* (ST). Razlago in razvoj večine tujk sem našla v *Velikem slovarju tujk*, nekatere pa tudi v *Slovenskem etimološkem slovarju*, kjer je poleg razvoja in razlage posebej označeno, ali gre za tujko. Izposojenke pa se nahajajo praktično v vseh priročnikih (razen v slovarju tujk). Poleg vsake izposojenke sem iz *Slovenskega etimološkega slovarja* (SES), *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* (ESSJ) in H. Striedter-Temps: *Deutsche Lehnwörter im Slowenischen* (ST) izpisala tudi razvoj posamezne izposojenke, ki dokazuje, da so bile skoraj vse izposojenke prevzete iz nemškega jezika. Poleg tega sem izhajala iz tega, da je bilo v slovenski jezik skozi stoletja prevzetih veliko izposojenk iz nemškega jezika (nemške izvorne besede, ki so v našem jeziku izposojenke), medtem ko so tiste prevzete besede, ki sem jih označila za tujke, v glavnem prevzete besede (tujke) tudi v nemškem jeziku.

5.1 KALKI

Obstaja več vrst kalkov, najbolj pogosti pa sta dve vrsti glagolskih kalkov.¹³ Nemški glagoli s predponami so lahko ločljivi ali neločljivi (trennbar, untrennbar), od tega pa je odvisno, ali je predpona prislovnega ali predložnega izvora. Pri nemških ločljivih glagolih je predpona poudarjena, pri neločljivih pa nepoudarjena. V prvo skupino kalkov spadajo tisti, ki so sestavljeni iz dveh delov, pri čemer je prvi del predpona (prefiks), ki je največkrat prislovna sestavina in tako prevodna ustreznica nemške predpone ločljivega glagola. V drugo skupino pa spadajo dobesedni prevodi nemških neločljivo sestavljenih glagolov z nepoudarjenimi predponami. Takšni kalki so zaradi strukturne izenačenosti z domačimi predponskimi glagoli manj izstopali (Merše: 82). V kasnejših stoletjih so se nekateri jezikoslovci odločili, da kalkiranje ni ravno najboljša rešitev za pridobivanje izrazja v slovenskem jeziku in tako puristično začeli spodbujati k domači tvorbi, dokler ni ta zadostila izraznim potrebam v slovenskem knjižnem jeziku, potem pa so kalkirane zgradbe izrazov opustili (Merše: 83).

Najpogostejše domače prislovne ustreznice tujih predpon so bile:

ab > doli,	ein > noter,	über > čez,
an, auf > gori,	her > sem,	vor > naprej,
aus > vun,	heraus > vun,	weg > proč,
aussen > vuni,	hin > proč, tjakaj,	zusammen > vkup,
bey > poleg,	nieder > doli,	wider > zoper
durch > skoz,	um > okoli,	(Merše: 83).

V 16. stoletju so prislovne sestavine kalkov pisali ločeno od glagolskega dela, verjetno zato, ker je šlo večinoma za kalke nemških glagolov z ločljivo predpono. Pravzaprav je bil zapis kalkov zelo različen, tako da bi bilo težko potegniti vzporednice, v katerih primerih so pisali kalke skupaj oz. narazen. Pogosteje so kalke pisali skupaj predvsem pri glagolnikih. Razporeditev posameznih sestavin v povedi pa je bila odvisna od domačih skladijskih zakonitosti. Tako je tudi v tem pedagoškem priročniku, saj ni mogoče zagotovo povedati in določiti, v katerih primerih je pisal Edling kalke skupaj oz. narazen.

¹³Takšno delitev ima Majda Merše: *Glagolski kalki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2003. 81–103

Pri analizi in izpisovanju kalkov so poleg izpisani še nemški izrazi iz nemškega besedila, pri katerih je razvidno, iz katerega nemškega glagola so bili kalkirani. Upoštevala sem vse kalkirane besede, ne glede na to, ali so bile pisane skupaj ali narazen.

5.1.1 Dobesedni slovenski prevod nemške besede ali besedne zveze

biti, biteoč

biteozhe (wesentliche) (das Wesentliche) 'bistven, bistvo'.

Pojavi se dvakrat. Prvič je v oklepaju še nemški prevod, drugič pa se pojavi samo slovenska različica, verjetno zato, ker ima bralec v zavesti še zmeraj pomen besede.

Zgled: tudi se je šamerkalu, zhe se je eden s'njem zhes tajstu pogovarjal, de oni to *biteozhe (wesentliche)* inu poglavitnu niso prov od tega odlozhilli, kar je ù metodneh buqvah k 'reskladajnu, inu reshirnoste (Erweiterung) perstavlenu; leto je ta perlošhnošt na roke dalu, to *biteozhe* tega šerna od usega drušga odlozhiti, inu ù kratkeh islozhkah inu šapopadkah skup sbrau inu naprei poštaulen. (Predgovor)

dol postaviti

dol poštaulene (unten vorkommenden) 'določen, postavljen'

Zgled: On ima sam ta rezh dober inu šadošti šnati, inu tudi te *dol poštaulene* regelze tega uprashainia dober vedti deršhati. (str. 58, 59)

gor bodenje

k'gor bodeiniu (zur Aufmunterung) 'spodbujanje'

Zgled: Kir se stiftenge, inu druge notergredeozhe rezhi šnaideja, imaja h'konzu tega sprashuvainia, I. pervezh te shularie, katire sa se ú klašfu narvezh nauzhili, inu dosti previšhaina iskafali, drugezh nar bel brumnejshe inu lepu šaderšheozhe is enem plazhilam ali shentenga (Belohnung) *k'gor bodeiniu* rešveselen biti. (str. 24, 25)

gordati

gordalu (ausgab) 'naučiti'

Zgled: Otrozi se namoreja vezh pertošhti koker szer, kader de jem je kei pod šhugainam teh strafeng ù enmu guishnimu zhašfu bres uššega dobizhka nauzhit *gordalu*. (str. 46, 47)

gor napsanje

gor napiſſainiu (Anſchreiben) 'naps'

Zgled: Per *gor napiſſainiu* imaja te velki busatabe inu ſnamina teh islozhkou, kamer slishia, poſtaulen biti. (str. 44, 45)

gorpostaviti

gorpoſtauti (anlegen) 'postaviti'

Zgled: Te nemske vekshi shule sa le ù veksheh mestah, tudi ù kloshtrah *gorpoſtauti*, ù taiſteh se vezh uzhenikou, inu od vezh rezhi uzhi, koker ù Trivialshulah ſnaide. (str. 8, 9)

gorvzdignenje

goruſigneine (suoje roke) (Aufhebung) 'dvig roke'

Zgled: Keb en shular kei govoriti, ali is suoiga sedeſha jeti imou, ima on letu skus *goruſigneine* suoje roke ſaſtopiti dati, inu toku na perpusheinie zhakat, obeden nasme bres perpusheina govoriti. (str. 30, 31)

izloček

islozhkah (Auszuge) 'izvleček'

Zgled: tudi se je ſamerkalu, zhe se je eden s'njem zhes tajstu pogovarjal, de oni to biteozhe (wesentliche) inu poglavitnu niso prov od tega odlozhilli, kar je ù metodneh buqvah k 'reskladajnu, inu reshirnoste (Erweiterung) perstavlenu; leto je ta perloſhnoſt na roke dalu, to biteozhe tega ſerna od usega druſga odlozhiti, inu ù kratkeh *islozhkah* inu ſapopadkah skup sbrau inu naprei poſtaulen. (Predgovor)

lepupisanje

lepupiſſainiu (Schönſchreiben) 'lepapis'

Zgled: Viſhainie *k'lepupiſſainiu*, inu ſraun napreipiſſainie, (Vorſchriften). (str. 12, 13)

napsanje

napiſsaine (Anschreiben) 'naps'

Zgled: Skus vezhkrat napreipovedaine ali *napiſsaine*. (Kazalo)

naprejbranje

napreibrainiu (Vorleſung) 'branje'

Zgled: inu ù lete ima òn niem uſſe rezhi od Stuka do Stuka, kar je ù *napreibrainiu* inu napreinesheiniu naprei perſehlu, ù diainu iskaſanu biti, se ima opominat, na ſuojeh tovarſehah ali raunpraeparandah letu delati, inu skus letu ena lohkota ſadobiti. (Predgovor)

naprejbranost

naprejbrajnoste (Vorleſungen) 'predavanje'

Zgled: Ta skusnost (Erfahrung) je uzhila, de ti duſhelski uzheniki, katerem sa se zhes metodne buqve te narbulshi *naprejbrajnoste (Vorleſungen)* derſhale, inu potem je blu ſapovedanu rajmtajsta materia k'spetuſetnost, ali spetuſetju is buqvi brati, niso vos noz od tajsteh dosegli, kater se je ſaupal; (Predgovor)

naprej brati

naprei brati (vorgelesen) 'prebrati'

Zgled: To k'brainu gordanu ima ta uzhenik al en shular glasnu *naprei brati*. (str. 36, 37)

naprej iti

naprei gre (fortſchreit) 'nadaljevati'

Zgled: Kader se k'enmu raumnu tajlu *naprei gre*, se ima uſſelei to popreishenu, katiru se s 'tem perhodnem ſgliha, she enkrat povedanu biti. (str. 54, 55)

naprejnesti

- napreineſſeneh regelzah (beigebrachten Regeln) 'napisana pravila'

Zgled: U rezheh, katire ù temu diainiu obſtoje, ima ta uzhenik svoje shularie naprauti poteh *napreineſſeneh regelzah* volnu, hitru, inu ſpodobnu delati inu se ſadershati. (str. 4, 5)

- napreimesti (gebrauchen) 'posredovati, prenesti'

Zgled: Ta kratki zhas, ù katirmu ta mladuſt poſſebnu *na* dushelli (ali na kmeteh) te nemske shule objishe, te viſhe inu ſnaidke *napreimesti*, de se ta mladuſt to potrebnu hitru inu dobru nauzhy, inu uſſa douguſt na ſtran puſti. (str. 4, 5)

naprejnešenje

napreinesheiniu (vorgekommen iſt) 'naučeno'

Zgled: inu ù lete ima òn niem uſſe rezhi od Stuka do Stuka, kar je ù napreibrainiu inu *napreinesheiniu* naprei perſehlu, ù diainu iskaſanu biti, se ima opominat, na ſuojeh tovarſehah ali raunpraeparandah letu delati, inu skus letu ena lohkota ſadobiti. (Predgovor)

naprejopominovanje

Napreiopominvaine (Vorerinnerung) 'opominjanje'

Zgled: *Napreiopominvaine* (Kazalo)

naprejpisanje

- **napreipiſsaina (Vorschrift), napreipiſſainie (Vorſchriften)** 'prepis, prepisovanje iz knjig'

Zgled 1: Kai je merkat ſavol *napreipiſsaina*. (Kazalo)

Zgled 2: Viſhainie k'lepupiſſainu, inu ſraun *napreipiſſainie, (Vorſchriften)*. (str. 12, 13)

- **napreipiſſainie (Vorſtellung)** 'predstavitev'

Zgled: skus toko ſoſtopnu *napreipiſſainie* skus to napreipovedainie tega uzhenika, inu tudi skus, kader se shularie zhes raun leto med saboi pogovore, se uſſe bel ſapopade. (str. 54, 55)

naprejpisati

- **napreipiſſaneh (vorgeſchriebenen), napreipiſſaneh (vorgeschriebener)** 'predpisan'

Zgled 1: Nuzainie inu ſaderſhainie teh *napreipiſſaneh* buquou, inu tudi na ta uk, kateri se ſadobi, to poduzheinie, inu viſhainie prou ù diainu striti. (str. 2, 3)

Zgled 2: Savol glihe tega poduzheinia, katire more prou is potrebe se derſhat, imaja te uzhenike is obeneh druſeh buque koker is teh *napreipiſſaneh* uzhiti. (str. 10, 11)

- **napreipiſſani uk (vorgeſchriebener Lehrart)** 'predpisan pouk'

Zgled: Pet stukou je, skus katire se ta nov *napreipiſſani uk* od tega popreishenga ù teh nemskeh shulah islozhi, tukei bo od uſſazega to nar potrebnishe ù kratkim iskaſanu. (str. 26, 27)

naprej postaviti / naprej napostaviti

- **naprei napoštavi (fortschreite)** 'predstaviti'

Zgled: Tabelle sa tudi štu dobre, de ta uzhenik ordenga inu veršta deršhi, de on od enga tajla do tega drušga grede, nezh pre šgodi, nezh pre pošnu *naprei napoštavi*, nezh ptuiga šraun na perštau, inu von na spušti. (str. 56, 57)

- **napreipōštauke (Vorstellungen)** 'predstava, znak'

Zgled: Kluke, bustabe, zifre, linie inu ušše take *napreipōštauke* dado te resdleinia bel šaštoplive, inu bel ù to miššfu utisneja. (str. 56, 57)

- **napreipōštauti (Vorstellung)** 'izgled'

Zgled: Suneina podoba te tabelle se namore bulshi *napreipōštauti*, koker kader se ena tabella toko, poštavi, koker en dervo teh rodovou (Stammbaum) ime tega uzhila se ima miššelt koker ta prvi rod, to vekshi (Haupt-) inu šraun- (Neben) resdleinie koker veje. (str. 48, 49)

naprejpovedanje

napreipovedaine (Vorsagen), napreipovedainie (Vorfragen) 'predhodno pripovedovanje'

Zgled 1: Skus vezhkrat *napreipovedaine* ali napišsaine. (Kazalo)

Zgled 2: Skus toko šošttopnu napreipiššainie skus to *napreipovedainie* tega uzhenika, inu tudi skus, kader se shularie zhes raun leto med saboi pogovore, se ušše bel šapopade. (str. 54, 55)

naprejprinesti / naprej prinesti

- **napreiperneseni (beigebracht werden)** 'razložiti, razložen'

Zgled: Kader sa šhe ušši stuke teh perveh vekshresdleinia tem shulariam *napreiperneseni*, tok se ušše mainshi resdleinia vonšbrisheja, de preštor dobi, inu toko te druge stuke tega perhodnega vekshiga resdleinia napišheja. (str. 54, 55)

- **naprei pernešti (beibringen)** 'naučiti'

Zgled: Kar je od tega ša šunei uzhiti, koker te previšhajozhe kraje S. pisma, ta tabellarska višha teh rezhi &c. imaja te uzhenike tem shulariam na ta šhe vedena ali šnana višha *naprei pernešti*, inu is taištega jeh isprashati. (str. 10, 11)

naprejpravljanje

Napreiperpraulaine (Vorbereitung) 'priprava'

Zgled: *Napreiperpraulaine* k'pišfajnu. (Kazalo)

naprejevzeti / naprej vzeti

- napreiušame (vorgenommen werden) 'obravnavati'

Zgled: Pod tem skuppoduzheinam se šaštopi, de en uzhenik ne teh nar mainshi shul vezh toku koker se je dosehmal šgodillu, enga ša tem drugem, ampak vezh tal ušše, kateri se enaka rezh uzhe, na en bert *napreiušame*. (str. 26, 27)

- naprei ušeti (vornehmen) 'sprejeti'

Zgled: on ima opominat šuoje pošchlushauze k' špet reslagainiu tega šhe resloščenga ta Sern brati, ušše ù taištmu šapopadenu dober šapopašti, inu, kader se je šhe ušše to štrillu, raun leta rezh is Methodenbuquou *naprei ušeti* inu brati. (Predgovor)

- napreiušeti (vernehmen) 'obravnavati'

Zgled 1: Ima ta Evangelium *napreiušeti*. (Kazalo)

Zgled 2: To skupbrainie per uššaki rezhi se ima toku *napreiušeti*. (str. 36, 37)

noterpostavljenje

noterpoštauleinia (Einrücken) 'vsebovanost'

Zgled: Te vekhi- inu mainshi-resdleinia se islozhia she zhes to skus vezh ali mein *noterpoštauleinia* (Einrücken) inu se vezh linie ali striho skup potegne, kader se take napišfujeja. (str. 50, 51)

noterpotegniti

noterpotegneneh (abgerückten) 'vsebovan'

Zgled: Per napiššvainiu teh klukašteh tabell, se nimaja zifre inu bustabe, katire se šnaideja ù *noterpotegneneh (abgerückten)* tabellah, ampak zele veršte inu odlozhke napiššat, po navade inu metode teh bustabou. (str. 54, 55)

noter skleniti

noter sklenene (eingeſchloſſenen) 'vsebovan'

Zgled: Te kluke imaja tudi na levi strani ena spiza, shus katira oni skaſheja, kam te *noter sklenene* rezhi slishia. (str. 52, 53)

notervižanje

noterviſchaine (Einleitung) 'uvod'

Viſchaine je prevedeno v tej metodni knjigi kot uvod, v nemščini je to *Einleitung*. Pri besedi *noterviſchaine* gre torej za kalk, saj je to dobeseden prevod nemške besede.

Zgled: *Noterviſchaine* od poduzhilla zhes. (Kazalo)

odloček

- odlozhek (Abſatz) 'odstavek'

Zgled 1: Raun taiſti *odlozhek* bo she stir pet- tudi ſest-krat bran, poprei pak uſſi opominani she bel merkat, kir se bo moglu bres buqui odſunei odgovoriti. (str. 36, 37)

Zgled 2: De pa tudi otrozi leto, kar bero, se noterutisneja, inu od ſunei nauzhe, se more raun to ſa brainie gordanu tega *odlozhka* vezhkrat brati. (str. 38, 39)

- odlozkou (Sätze) 'stavek'

Zgled: Ta bustaboumethoda ù tem obſtoji, de se od taiſteh beſſedi inu *odlozhkou* (Sätze) katire se imaja od ſunei nauzhiti, le tè pervi bustabè uſſake beſſede na ena zherna tabla ſapiſheja (str. 40, 41)

poduzhenje

poduzheinu (Unterricht) 'pouk'

Zgled 1: Vekshi stok, od tega, kar Schulmaſhra ù *poduzheinu* ù Religionu amgre. (Kazalo)

Zgled 2: Saderſhaine per *poduzheinu* ù piſsainu. (Kazalo)

privesek

perveſek (Anhang) 'dodatek'

Zgled: *perveſek* (Kazalo)

prov pisanje

prou pišsaina (Rechtscheibung), prou piššainie (Rechtšreibung) 'pravopis'

Zgled 1: Vekshi stok, od *prou pišsaina*. (Kazalo)

Zgled 2: Višhainie k'*prou piššainiu* (str. 12, 13)

raskladanje

reskladainu (Erklären) 'razlaga'

Zgled: Per *reskladainu* nasme nezh spazhenga, ali naguishenga, ampak letu povedanu biti, kar ta uzhenik sam ša guishnu ve; (str. 66, 67)

razdelenje / zravenrazdelenje

- **resdleinie (Haupttheile)** 'razdelek'

Zgled: Ena Tabella ni nezh drušga, koker en kratki šapopadek eneh buqvi, ali drušeh rezhi, ù katermu se ušše velku *resdleinie*, inu *šraunresdleine*, ali drugu šamerkvainie toku pod ozhi poštavi, de se ušše skupi šdrušhenu lohku špregleda inu šapopade. (str. 46, 47)

- **Resdleine (Abtheilung)** 'poglavje'

Zgled 1: *Resdleine* (Kazalo)

Zgled 2: Kluke inu *resdleinia* ene sorte imaja glih eden ša tem drugem stati. (str. 54, 55)

- **šraunresdleine (Nebenabtheilung)** 'podpoglavje'

Zgled: Ena Tabella ni nezh drušga, koker en kratki šapopadek eneh buqvi, ali drušeh rezhi, ù katermu se ušše velku *resdleinie*, inu *šraunresdleine*, ali drugu šamerkvainie toku pod ozhi poštavi, de se ušše skupi šdrušhenu lohku špregleda inu šapopade. (str. 46, 47)

- **šraunresdleine (Neben-) (Unterabtheilung)** 'podpoglavje, razdelek'

V slovenskem prevodu stoji v oklepaju še nemška beseda *Neben*, čeprav se v nemškem izvorniku pravzaprav pojavi beseda *Unterabtheilung*.

Zgled: Suneina podoba te tabelle se namore bulshi napreipofštauti, koker kader se ena tabella toko, poštavi, koker en dervo teh rodovou (Stammbaum) ime tega uzhila se ima mišfelt koker ta prvi rod, to vekshi (Haupt-) inu *šraun-* (*Neben*) *resdleinie* koker veje. (str. 48, 49)

skupbranje

- **skupbraina (Zusammenlesen), skupbrainia (Zusammenlesen)** 'skupinsko branje'

Zgled 1: Noz tega *skupbraina*. (Kazalo)

Zgled 2: Ta zil inu honz tega *skupbrainia* je: De se ušfi ù brainiu skushaja. (str. 38, 39)

Zgled 3: Od *skupbrainia*. (str. 34, 35)

skuppodučenje / skup podučenje

**skuppoduzheina, skup poduzheinam, skupoduzheine (Zusammenunterrichten),
skuppoduzheiniam (Zusammenunterrichten)** 'skupno učenje'

Zgled 1: (Haupt) ali vekshi stok od *skuppoduzheina*. (Kazalo)

Zgled 2: Kai se pod *skup poduzheinam* šaštopi. (Kazalo)

Zgled 3: Koku se ima tu *skupoduzheine* štriti. (Kazalo)

Zgled 4: Noz tega *Skuppoduzheina*. (Kazalo)

Zgled 5: Kai se pod tem *skuppoduzheiniam* šaštopi. (str. 26, 27)

Zgled 6: Pod tem *skuppoduzheinam* se šaštopi, de en uzhenik ne teh nar mainshi shul vezh toku koker se je dosehmal šgodillu, enga ša tem drugem, ampak vezh tal ušfe, kateri se enaka rezh uzhe, na en bert napreušame. (str. 26, 27)

skupspraviti

skupspraulene (zusammenhängend) 'biti povezan'

Zgled: Tabelle moreja tudi *skupspraulene* biti, to je ušfe, kar skupslishi se more skup šnaidet, en stok more k'temu drugemu slishati. (str. 48, 49)

spet branje

špet braina (Wiederholen) 'ponavljanje, utrjevanje'

Zgled: Od *špet braina* teh buchštabou (wiederholen) (Kazalo)

spet razlaganje

špet reslagainiu (Wiederholung) 'ponovitev, ponovna razlaga'

Zgled: on ima opominat šuoje pošchlushauze k' *špet reslagainiu* tega šhe resloščenga ta Sern brati, ušfe ù taištmu šapopadenu dober šapopašti, inu, kader se je šhe ušfe to štrillu, raun leta rezh is Methodenbuquou naprei ušeti inu brati. (Predgovor)

spetvzetnost, spetvzetje

spetušetnost ali spetušetju (Wiederholung) 'ponovitev'

Zgled: Ta skusnost (Erfahrung) je uzhilla, de ti dušhelski uzheniki, katerem sa se zhes metodne buqve te narbulshi naprejbrajnoste (Vorlesungen) deršhale, inu potem je blu šapovedanu rajmtajsta materia *k'spetušetnost, ali spetušetju* is buqvi brati, niso vos noz od tajsteh dosegli, kater se je šaupal; (Predgovor)

stirek ure

stirek ure (ein Viertelstunde) 'četrt ure'

Zgled: Skus to se lošhei otrokam vezh ù enmu *stirek ure* noterperprau, koker poprei en zel dan. (str. 44, 45)

vekši reč

vekshi rezh (Hauptfache) 'glavna snov'

Zgled: Tabelle moreja dober resdlene biti, to je, pred uššem more ta *vekshi rezh (Hauptfache)* od katire se govoril bode, s uššem šuojem vekshim stukami (Hauptstücken) šraun – inu mainshem resdleinam prou ozhitnu štati. (str. 46, 47)

vekšrazdelenje

vekshresdleinia (Hauptabtheilungen), vekshiga resdleinia (Hauptabtheilung) 'večje poglavje'

Zgled: Kader sa šhe ušši stuke teh perveh *vekshresdleinia* tem shulariam napreiperneseni, tok se ušše mainshi resdleinia vonšvrisheja, de preštor dobi, inu toko te druge stuke tega perhodnega *vekshiga resdleinia* napišheja. (str. 54, 55)

vondajanje

vondajainia (Ausgabe) 'izdatek'

Zgled: Tudi se je ù ordenge ali veršti enu inu drugu premenilu, preštaulu, inu tudi merskei pogmiralu inu šraun perštaulu, kar se je ša dobru vidlu, od tega perviga *vondajainia* teh Methodenbuquou. (Predgovor)

von izreči

- von izrezhe (ausgesprochen iſt) 'izreči'

Zgled: Se spet pove leto, kar se je poprei ſreklu, inu se prvi bustabe uſſake beſſede na tabla ſapiſheja poſtavem: J v n b o: raun ta beſſeda pak se more raun ob temu zhaſſu isrezhi, kader se ta bustab ſapiſhe, ſatu se je treba tudi enu hitru pa vonder lepu piſſainie navadti, de ta bustab zeu inu prou ſapiſſani stoji, inu se ta beſſeda med tem zela *von isrezhe*; (str. 42,43)

- vonisrezhen biti (herausgebracht werden) 'izreči'

Zgled: Zhe se pre malu odgovori, tok ima skus novu uprashainie to pomainshainie *vonisrezhen biti*, ta uzhenik nima kmal to, kar manka, povedati, ampak shularia k'spremishelvainiu permoriti. (str. 64, 65)

- vonisrezhene (beſſede) (ausgeſprochenen Worte) 'izgovorjene besede'

Zgled: Kader sa se ſhe te *vonisrezhene beſſede* nauzhili, tom jem uzhenik pet ali sheſt druſih beſſedi pove, inu taiſteh perve bustabe raun na ta viſha ſapiſhe, inu tudi, kader otrozi te beſſede ſhe dober ſnaja, se te druge spet isrezheja. (str. 44, 45)

vonizrečenje

vonisrezheina (Ausſprache) 'izgovor'

Zgled: Od prauga *vonisrezheina* teh buchſtabou. (Kazalo)

Zgled: Deb se otrozi dober brat nauzhili, se jem imaja nieh falarie pokaſat inu poprauti, oni na regelze tega *vonisrezheinia*, inu ſnamina teh islozhkou spouniti, inui take vezhkrat povedat ukaſan biti. (str. 38, 39)

von ostati / vonostati

- von uſtal (ausgeblieben ist) 'manjkati, izostati od pouka'

Zgled: Ta shulmaſter ima tudi ſapiſſat uſſaki meſſez is kataloga te marljivoſti, ali tega fliſſa ali pridnoſti, raun ù te buque tega ſamerkuainia, kulkokrat je uſſak teh fantou *von uſtal*. (str. 20, 21)

- **vonuſtal (ausgeblieben iſt)** 'manjkati, izostati od pouka'

Zgled: *vonuſtal* (priloga k 22. strani)

vonpognanje

von pognaine (Ausſtoſſen) 'hitro, zaletavo branje (posameznih zlogov)'

Zgled: Uſſe persillenu, uſſe kar enmu ni perrojenu, to pervezh pozhasnu, to pre hitru *von pognaine* inu nehaine per uſſaki sylbe ali ſloſhu, to padaine te stime, na konz tega brainia na enaka viſha inu tonu ima per skupbrainiu zelu von uſtati. (str. 36, 37)

von spustiti / vonspustiti

- **von spushene (ausgelaſſen werden)** 'izpustiti'

Zgled: De odgovor ni pomainshan: toje: de beſſede, katire sa k'ſaſtopnoſt potrebne, na boja *von spushene*. (str. 62, 63)

- **vonſpuſtu (ausgesetzt)** 'izpustiti'

Zgled: U zhaſſu te ſhetue pak se bo ta uk tri tedne *vonſpuſtu*. (str. 14, 15)

vonuzetek

vonuſetek (Auszug), vonuſetkam (Auszüge) 'izvleček'

Zgled: Leta *vonuſetek* teh Methodenbuquou bo glih drugem *vonſetkam* imenvan Sern, inu uſſem taiſtem, katire sa se to popraulenu inu pobulshainu poduzheinie naprej uſeli, ſrauen inu red ſtem Methodenbuquam naprei dan inu perporozhen. (Predgovor)

von zbrisati / vonzbrisati

- **von ſbrishe (auslöſchen)** 'zbrisati'

Zgled: Kader se je uſſe toko ſapiſſalu inu povedalu, de skorei uſſi ſnaja inu dober ſaſtopia, tok se vezh bustabou *von ſbrishe*, inu te otrozi imaja to na tabla napiſſanu vonisrezki inu povedati. (str. 44, 45)

- **vonſbrisheja (auslöſchen)** 'zbrisati'

Zgled: Kader sa ſhe uſſi stuke teh perveh vekshresdleinia tem shulariam napreiperneseni, tok se uſſe mainshi resdleinia *vonſbrisheja*, de preſtor dobi, inu toko te druge stuke tega perhodnega vekshiga resdleinia napiſheja. (str. 54, 55)

zraven stati

ſraun rezhio stati (Nebendingen stehen) 'zraven stati'

Zgled: Tabella moreja prava verſta ù sebi imeti, tajli inu rezhi imaja toko poſtaulene biti, koker same na sebi narbel ù verſtni stoje, to je: ta vekshi rezh (Hauptſache) nima ſa to *ſraun rezhio stati*, to stanovitnu leſtnu nima s'tem, kar se pergodit ſamore ſmeshanu biti. (str. 48, 49)

zunajučenje

ſuneiuzheinam (Auswendiglernen) 'učenje na pamet'

Zgled: Enmu uzheniku nima ſadoſti biti, ta reſumnoſt teh shulariou oglištat inu nie is *ſuneiuzheinam* napouniti (str. 2, 3).

5.1.2 V prevodu je kalk, vendar ne istega izraza na tem mestu v nemškem besedilu gorjemljenje

gorjemleinie (Fortgang) 'napredek'

Zgled: Deb se to *gorjemleinie* inu ta uk teh shulariou dol uŕeu inu vidu, imaja ispraŕhuvainia, inu skushainia derŕhane biti: ù duŕhelneh ali kmetuskeh shulah se ima taku sprashuvainie prizha faimaŕtra, enga od gosposke, inu druŕeh perŕheŕeneh derŕhati. (str. 24, 25)

gorpostavljenje

gorpoŕtauleine (Beŕtimmungen) 'določilo'

Zgled: To *gorpoŕtauleine* skus ta zela Schulordenga. (Kazalo)

gorrovnanje / gor rovnanje

gorrounainie (Erziehung), gor rounainu (Erziehung), gorrounainia (Erziehung) 'vzgoja'

Zgled 1: To *gorrounainie* te mladoŕti uboinga spolla je ta nar imenitnishi fundament tega prauga iŕvelizhainia tega folka. (str. 6,7)

Zgled 2, 3: Na enmu dobrimu *gor rounainu* inu viŕhainiu te mladoŕti ù teh mladeh letah leŕhy tu perhodnu ŕhiuleinie teh ludi, inu uŕŕa dobra miŕŕu zelga ludŕtva, Katiru se nikol ŕadobiti namore, zhe si ne skus dobru ŕnaidene viŕhe tega *gorrounainia*, inu poduzhiti ta tema te navednoŕt pokaŕhe, inu uŕŕakimu ta niegoumo stanu shlisheozhi uk noter na da, inu nauzhi. (str. 6,7)

lepu pisanje

lepu piŕŕaine (deutliche Schreiben) 'lepopis'

Zgled: Se spet pove leto, kar se je poprei ŕreklu, inu se prvi bustabe uŕŕake beŕŕede na tabla ŕapiŕheja poŕtavem: J v n b o: raun ta beŕŕeda pak se more raun ob temu zhaŕŕu isrezhi, kader se ta bustab ŕapiŕhe, ŕatu se je treba tudi enu hitru pa vonder *lepu piŕŕainie* navadti, de ta bustab zeu inu prou ŕapiŕŕani stoji, inu se ta beŕŕeda med tem zela von isrezhe; (str. 42,43)

muziko narejati

muška narejati (mušizieren) 'igrati, izvajati glasbo'

Zgled: Raun pod strafenga je prepovedanu na shemnishah, inu ohzehte, ali šhenitvah, ù gostarijah, ali takeh hishah *muška narejati*. (str. 24, 25)

naprej dati

naprei dan (in die Hand gegeben) 'posredovati, izročiti'

Zgled: Leta vonušetek teh Methodenbuquou bo glih drugem vonšetkam imenvan Sern, inu uššem taištem, katire sa se to popraulenu inu pobulshainu poduzheinie naprej ušeli, š Frauen inu red štem Methodenbuquam *naprei dan* inu perporozhen. (Predgovor)

naprejnesti / naprej nesti

- napreineslu (gelehrt worden ist) 'naučeno'

Zgled: Ušše taištu, kar se je *napreineslu*, se ima koker hitru je mogozhe, ali she taišti dan, al pak ta drugi ù diainiu iskašati, ali se ima tem Praeparandam ena perloščnošt dati ušše taištu ù diainiu viditi; (Predgovor)

- naprei nešti (im mündlichen Vortrage hinzusetzen) 'povedati'

Zgled: En takšchni uzhenik ga ima imeti ša višcha švoiga poduzheina, inu Skušchainia, inu išpraščuvainia teh šuojeh, on ima ušše, kar se mo prou sdi, ali she vezh, kar se ù Methodenbuquah naide, sbeššeda *naprei nešti*; (Predgovor)

naprejpisani čas

napreipišani zhas (der ganze Kurs) 'določen čas za pouk'

Zgled: Taišti pak, kateri skus ta *napreipišani zhas* se namoreja nauzhiti, imaja she ù temu klašfu naššai uštati, al pak ta uzhenik per poššebneh urah niem pomagat inu poduzhiti. (str. 32, 33)

naprejpostaviti

- napreipostaulenga (Aufseher) 'nadzornik'

Zgled 1: Katere ta shulmaster na tega *napreipostaulenga (Aufseher)* h'konzu ussazega shulskega kursa poslata ima. (priloga k 22. strani)

Zgled 2: Ta shulmašter ima is tega mešzenga kataloga te pridnošti spet en drugi šamerk po exempelnu G. naredit, inu ta oššem dan po konzu te shule na tega zhes to *napreipoštaulenga (Aufseher)* poslata. (str. 22, 23)

- napreipoštauleni (vorgeſchrieben) 'predpisan'

Zgled: Poššebne višhe inu vednošti per poduzheiniu; to katiri sa šbrani, inu *napreipoštauleni*, lošhi, bel po ordenge, inu bushi, koker dosehmal ta mladošt poduzhiti. (str. 2, 3)

- napreipoštaulenem zhašfu (Schulkurs) 'pouk'

Zgled: U tem *napreipoštaulenem zhašfu* ima uššaka rezh ša uzheti noter da konza toko, inu zela naprei neššena biti, de ja te shularie lohku šamirkaja. (str. 16, 17)

naprej vzeti

naprei ušeli (bekannt machen wollen) 'seznaniti se'

Zgled: Leta vonušetek teh Methodenbuquou bo glih drugem vonšetkam imenvan Sern, inu uššem taištem, katire sa se to popraulenu inu pobulshainu poduzheinie *naprej ušeli*, šrauen inu red štem Methodenbuquam naprei dan inu perporozhen. (Predgovor)

nazaj držati / nazajzadržati

- našai deršhati (hindern) 'zadrževati'

Zgled: Slušhbe nei boja kai ša ene ozhia, tudi teh srotiz, nimaja otroke od shule *našai deršhati*. (str. 16, 17)

- našaišaderšhani (verhindert) 'preprečiti'

Zgled: To merkaine teh shulariou bo bel obdershanu inu ta napokoi *našaideršhani*. (str. 34, 35)

notergredoče reči

notergredeozhe rezhi (Zuflüſſe) 'stvar'

Zgled: Kir se stiftenge, inu druge *notergredeozhe rezhi* ſnaideja, imaja h'konzu tega sprashuvainia, I. pervezh te shularie, katire sa se ú klaſſu narvezh nauzhili, inu dosti previſhaina iskaſali, drugezh nar bel brumnejshe inu lepu ſaderſheozhe is enem plazhila ali shentenga (Belohnung) k'gorbodeiniu reſveselen biti. (str. 24, 25)

noterpotegnjenje

z noterpotegneinam (mit Abrücken) 'z odmikom'

Zanimivo je to, da sta za lažje razumevanje prevoda v oklepaju še dva nemška glagola, čeprav se v nemškem izvorniku pojavi pravzaprav samostalnik *Abrücken*.

Zgled 1: Tabelle s'*noterpotegneinam* (abrücken, abziehen). (str. 48, 49)

noterpripraviti

noterperprai (in das Gedächtniss bringen) 'naučiti'

Zgled: Skus to se loſhei otrokam vezh ù enmu stirek ure *noterperprai*, koker poprei en zel dan. (str. 44, 45)

noterutisniti

noterutisneja (in das Gedächtnis faſſen) 'zapomniti si'

Zgled: De pa tudi otrozi leto, kar bero, se *noterutisneja*, inu od ſunei nauzhe, se more raun to ſa brainie gordanu tega odlozhka vezhkrat brati. (str. 38, 39)

regelc tega jezika

regelze tega jeſika (Sprachgeſtze) 'jezikovna pravila'

Zgled: Fallarie zhes *regelze tega jeſika* ali taiſte odgovora, katere semkei naslishia, ima on popraut, inu po tem popraulainiu odgovor she enkrat od shularia povedat poſtiti. (str. 66, 67)

voniskladanje

voniskladaine (Erklärungen) 'razlaganje'

Zgled: Te (shulmaŝtri) imajo to *voniskladaine* tega kershanskiga nauka, katirga ta faimaster ali nemeŝtnik derŝhi, prou ŝapopaŝti, de oni taiŝtiga stem shulariam spet sprashat ŝamoreja. (str. 10, 11)

vonklicanje

vonklizhajnu (Bekanntmachung) 'razglasitev'

Zgled: De Katehiŝazioni inu Viŝitatione teh faimastrov ali katehetu ima ŝamirkanu, inu ù katalog te pridnoŝt noter postaulenu biti, je she le ù temu lejt, po *vonklizhajnu* te shulordenge, ŝapovedanu skus ena ŝapovd (Verordnung). (priloga k 22. strani)

von ostati

- **von istajozheh (diejenigen Schüler, welche die Schule oft versäumen)** 'manjkajoči učenci'

Zgled: To ŝamirkuaine je k'temu dobru, de se bo loŝhei ta nagudnoŝt teh *von istajozheh* ŝneshla, inu previŝhala. (str. 22, 23)

- **vonustajozheh (Abwesenden)** 'manjkajoči učenci'

Zgled: Ta shulmaŝter more uŝŝelei po molitue ta katalog naprei brati, te prizhejzhe is einim strihelzam, lete katiri sa po dol brainiu pershli, is ena pizheza (Punkte) ŝaŝnamnati, teh *vonustajozheh* prestor ima pak praŝen puŝtiti. (str. 22, 23)

zraven razdelenje

ŝraun resdleinia (Einleitungen) 'manjše poglavje'

Zgled: Od koger se tabella nareja, tok taiŝtu ŝgorei to pervu stoji; ŝa tem stoje uŝŝe vekshi (Haupt) inu *ŝraun resdleinia (Einleitungen)* toko medsaboi, de resdleinie ene sorte, ali katere skup slishia, s'nieh liniam se ŝazhno. (str. 50, 51)

zunajučenje

suneiuzheinie (Gedächtniss) 'učenje na pamet'

Zgled: Per uku se nasme tolk na to *suneiuzheine* gledat, ampak bel na to pamet inu šafstopnošt, de taišta bode gor odperta, resuetlena, inu ušfe toko šastoplivu sturjenu, de se bo ušfak zhes to napreinešfenu, inu sastopleno prou, inu popolnoma von dau, inu odgovoru. (str. 12,13)

5.1.3 Ob kalkiranih besedah so še domače besede

gorodpreti

gorodpret inu resuetliti (aufklären) 'razsvetliti'

Zgled: On ima pošfebnu ta pamet teh šhulariou *gorodpret inu resuetliti*, inu ne meniti, debe šadošti blu, te buque ù roka ušeti, inu suoje šhularie isprashati, ali uprashainia is neh brati, inu te odgovora ù teh buquah od bešfede do bešfede šashlishati. (str. 4,5)

naprejpisati

napreipišane ali poštaulene (Voršchrift) 'predpisan'

Zgled: Ludie, katire nišfa uštan sami od sebe kei šnaidet inu išbrati, inu od katirga be jeh nar mein kei dobriga šbralu ali šneshlu, ima potreba ene *napreipišane ali poštaulene* višhe se po taišti šaderšhati. (str. 4, 5)

noterutrditi

noteruterjene krive sodbe ali manenge (irrige Meinungen) 'mnenje'

Zgled: Skus katehiširajne se is odgovoru teh otrok siunu velik foush kriveh šafstopnošt, šnaina, *noteruterjene krive sodbe, ali manenge* inu mišfel dolušame, inu niem odšhene. (str. 68, 69)

ravenpraeparand

tovarščah ali raunpraeparandah (Mitpräparanden) 'sotečajnik'

Zgled: inu ù lete ima òn niem ušfe rezhi od Stuka do Stuka, kar je ù napreibrainiu inu napreinesheiniu naprei perščlu, ù diainu iskašanu biti, se ima opominat, na šuojeh *tovarščah ali raunpraeparandah* letu delati, inu skus letu ena lohkota šadobiti. (Predgovor)

5.2 IZPOSOJENKE

Prevzete besede se delijo dalje na **tujke**, **izposojenke** in **citativne besede**. Najpreprostejša definicija, ki jo lahko preberemo v *Slovenski slovnici*, pravi, da nam **izposojenke** »pomenijo tiste prevzete besede, ki so se docela prilagodile slovenskemu jeziku v izgovoru, pisavi, pregibanju, skladnji, tvorjenju novih besed ipd.« (Toporišič: 131). Takih besed je v slovenščini veliko. Še natančnejši opis izposojenke poda Snoj, za katero pravi, da gre za prevzeto besedo, »ki si jo je preprosto ljudstvo izposodilo iz enega sosednjih jezikov« (Snoj 114). Izposojenka je torej prevzeta beseda, ki je iz sosednjega narečja (beneške italijanščine, furlanščine, bavarske, tirolske nemščine, zahodne madžarščine) prešla v slovensko narečje, od tukaj pa verjetno tudi v druga slovenska narečja in v knjižni jezik« (Snoj: 114). Izposojenka je torej ljudska, njena izhodiščna pozicija pa je govorni jezik, praviloma narečje. Gre torej za prevzete besede, ki si jih je sposodil preprosti narod od prav tako preprostih sosednjih ljudi in jih vzel za svoje. Pri tem jim je spremenil tuje zvoneče glasove v bližnje domače. Pišemo jih torej v domači obliki, z domačimi glasovi, zato lahko zanje postavimo načelo: izposojenke po domače (Breznik: 149). Iz svoje izhodiščne pozicije, praviloma narečja, se je izposojenka lahko razširila tudi v druge zvrsti.

Motiv za prevzemanje je bil pravzaprav pragmatične narave. Pri poimenovanju posameznih predmetnosti v zunajjezikovnem svetu je človek naletel na predmet, stvar, za katero v svojem jezikovnem kodu ni našel oz. ni poznal ustreznega poimenovanja, zato je besedo, ki jo je slišal ali prebral v tujem jeziku, uporabil v svojem, da bi lahko poimenoval določeno stvar, pojem ali dejanje.

Pri izpisovanju izposojenk sem upoštevala tiste izposojenke iz nemškega jezika, ki jih danes občutimo kot zaznamovane in niso sestavni del slovenskega knjižnjega jezika. Iztočnice so razvrščene po abecedi, zraven je tudi pomen vseh izrazov in razlaga, iz katerega (nemškega) izraza je bila beseda prevzeta.

5.2.1 Izposojenke so v slovenskem prevodu iz nemških izrazov na istem mestu

buhštahiranje / buštahiranje

buchʃtabiraina (Buchstabieren), Buʃtabirainie (Buchʃtabieren) 'črkovanje'

Zanimivo je to, da se najprej pojavi izposojenka *buchʃtabiraine*, ki je pisana s *ch*, kasneje pa mešano: s *ch* ali samo s *f*.

Zgled 1: Od tabell zhes ʃposnaine teh buchʃtabou inu tega *buchʃtabiraina*. (Kazalo)

Zgled 2: *Buʃtabirainie* (str. 8,9)

buhštairbukvice

buchʃtabirbuquize (Buchʃtabirbüchlein) 'knjige za črkovanje'

bûkva »knjiga; dem. *bûkvice*, dial. tudi *bukle*. Gre za staro izposojenko iz germanščine; večina raziskovalcev navezuje na got. *boca* »črka«, pl. *bocos* »knjiga« (ESSJ I 53).

Zgled: Te imenzke buquize ʃa mejsta, ʃa dushella ali kmetia, inu farre pak ta A, B, C, inu *buhʃtabirbuquize*. (str. 10, 11)

buhštairska tabela

buchʃtabirska tabella (Buchʃtabirtabelle) 'črkovalna tabela'

tâbla »tabula; plošča, široka deska«, dem. *tâblica*. Prevzeto prek stvn. *tavala*, *tabala* »plošča, tabla, slika, miza« (ESSJ IV 144).

Zgled: *Ta buhʃtabirska tabella* (str. 12, 13)

buhštairska tabla

buchʃtabirske table (Buchʃtabiertafel) 'črkovalne tablice'

Zgled 1: Nuzaine te *buchʃtabirske table*. (Kazalo)

Zgled 2: Viʃcha inu noz te *buchʃtabirske table*. (Kazalo)

buštáb

bushtabou (Buchstaben), bustabe (Buchʃtab) 'črka'

Zgled 1: Toko poʃtavem, zhe se je ad ʃposnainia teh *bushtabou* naprei bralu, tok ima ta uzhenik nakatere fante, ... (Predgovor)

Zgled 2: Kader sa ʃhe *bustabe* ʃapiʃʃan, tok ta uzhenik she enkrat glasno te beʃʃede srezhe. (str. 42, 43)

cilj

zil (Endzweck) 'cilj'

cîlj Prevezeto iz srvnem. *zil*, nem. *Ziel* »cilj«. (SES 72)

Zgled: N. 16. K temu *zilu* imata dua f'lozhena f'amerika derf'hana biti. (str. 20, 21)

falor

falloriou (Fehler) 'napaka'

Zgled: Od popraulaina teh *falloriou* ù bukuah tega pi'saina. (Kazalo)

fara

Farre (Pfarrkirchen) 'fara, cerkev'

fára »župnija« fara izposojeno iz srvn. bav. *pharr*, srvn. *pharre*; (ESSJ I: 127)

Zgled 1: Trivialshule sa ù ušf'ih meihneh meštah, tergah, vašfeh inu krajeh kir *se Farre*, ali filial zerkve f'naideja. (str. 8, 9)

folk

folka (Unterthanen), folka (Nation) 'narod'

folk »ljudstvo« Izposojenka, prevzeta beseda iz srvnem. *volk*, nvn. *Volk*. (ST 122).

Zgled 1: U sebi šapopade, de ta prava dobruta inu išvelizhaine tega *folka* se suetla krailiza siunu kserzu ušameja. (str. 6, 7)

Zgled 2: To gorrounainie te mladošti uboinga spolla je ta nar imenitnishi fundament tega prauga išvelizhaina tega *folka*. (str. 6, 7)

gliha, zglihati

- glihe (Einförmigkeit) 'enakost'

glîh »enak, raven«, tudi adv. *glîh* »enako«. Izposojeno iz srvn. *gelîch*, *gelîche*, *glîch* »enak, raven«, stvn. *gilîh*, *gilîchen* (ESSJ I 147)

Zgled: Savol *glihe* tega poduzheinia, katire more prou is potrebe se derf'hat, imaja te uzhenike is obeneh drušeh buque koker is teh napreipišf'aneh uzhitu. (str. 10, 11)

- **ŝglihat (vergleichen)** 'enačiti'

Zgled: On more te odgovora sodit, ŝatega vola, keb ta rezh prou na ŝaŝtopu, prou ù glau na obderŝhu, ali reŝtreŝŝeni ratat imou, ima on buqve ù rokah imet inu ta odgovor s'buqvam ŝglihat. (str. 62, 63)

jerast

jeraŝtam (Vormündern) 'skrbnik'

jêrob »tutor, varuh« Izposojeno iz srvn. *gêrhabe* »tutor, bav. avstr. *Gerhab* (ESSJ I 228).

Zgled: Po vonder starsham inu *jeraŝtam, ali (Vormündern)* je perpushenu te mainshi otroke ù ŝimska inu te starshi ù letna shula poslati. (str. 14, 15)

kloŝter

kloshtrah (Klöstern) 'samostan'

klôŝter »samostan« Izposojeno iz stvn. *klôstar*, srvn. *klôster*, nvn. *Kloster*. (ESSJ II 47)

Zgled: Te nemske vekshi shule sa le ù veksheh mestah, tudi ù *kloshtrah* gorpoŝtauti, ù taiŝteh se vezh uzhenikou, inu od vezh rezhi uzhi, koker ù Trivialshulah ŝnaide. (str. 8, 9)

kljukasta tabela

klukaste tabelle (Klammertabellen), klukaŝtetabelle (Klammertabellen) 'tabele'

tâbla »tabula; ploŝča, ŝiroka deska«, dem. *tâblica*. Prevezto prek stvn. *tavala, tabala* »ploŝča, tabla, slika, miza« (ESSJ IV 144).

Zgled 1: Tudi *klukaste tabelle* se spreoberneja ù dolpotegnene, kader preŝtor na perpuŝti, resdleinia ŝapored poŝtauti, to se poŝŝebnu ŝgodi ù buqvah, maihenga formata, ali poŝtave. (str. 52, 53)

Zgled 2: To spreoberneinie teh dolpotegneneh ù *klukaŝtetabelle* nam loŝhei, inu bel skup naprei poŝtau ta ŝaveŝa teh tajlou. (str. 52, 53)

mitel

Mittelne (Mittel) 'sredstvo'

mitel »sredstvo« Izposojeno iz svn. *mittel*, nvn. *Mittel* (ST 179)

Zgled 1: *Mittelne* ta zil ŝadeti. (Kazalo)

Zgled 2: *Mittelne* skus katire te shulordenge, gorpoŝtaulaine stanovitne sturjene boja. (str. 6,7)

noc / nucanje

- **noz (Nutzen)** 'uporaba'

núcati, nuc (m.) »raba« Izposojeno iz stvn. *nuz, nuzza* »raba, šega«, srvn. *nuz* in kasneje izpričanega glagola *nutzen*. (ESSJ II 229)

Zgled 1: Potreba inu *noz* tega poſtauleina, zhes poduzhillu inu bukue ſa uk (Kazalo)

Zgled 2: Potreba inu *noz* te buque inu viſha tega uka napreipuſtauti. (str. 4,5)

- **nuzaine (Gebrauch)** 'raba'

Zgled: Od *nuzaine* teh imenskeh ali buchstabirbukouz.(Kazalo)

ordenga

po ordenge (ordentlicher Weiſe), po ordenge (ordentlicher) 'po redu, po vrsti'

ordninga: »red, zakon«, tudi ordnunga. Izposojeno iz srvn. *ordenunge* »red, uredba«, ordnen, ordnenen »urejati« (ESSJ II 253)

Zgled 1: Poſſebne viſhe inu vednoſti per poduzheiniu; to katiri sa ſbrani, inu napreipoſtauleni, loſhi, bel *po ordenge*, inu bushi, koker dosehmal ta mladoſt poduzhiti. (str. 2, 3)

Zgled 2: Ta shulmaſter pak se more k'temu uku ena poſſebna ura ſbrati, ſakai sizer be tem drugem otrokam ta uk prekratki perſhel, kateri *po ordenge* ù shula gredo. (str. 16, 17)

platelc

platelze (Anzahl Blätter) 'list papirja'

plâteljc »malo vredna karta«, v star. jeziku pa pomeni le 'list v knjigi'. Prevzeto in prilagojeno iz. nem. *Blattlein* 'listič', manjšalnica od *Blatt* 'list, igralna karta' (SES 522)

Zgled: Uſſaki shulmaſter ima ene buque imete ù katerih te platelze is buſtabam tega A, B, C imaja ſaſnamnane biti, uſſakemu bustabo naketere *platelze* pustiti, inu na tajste le te jemena teh otrok, kateri so ſa shula, s'tem ſazheten bustabam perpiſſati, inu toko ta poprejšhen ſamerk sturiti. (str. 20, 21)

rajtanje

raitajna (Rechnen), u raitengah (Rechnen) 'računanje'

rájtati »računati, misliti« Prevezto iz srvnem. *reiten* »pripravljati, šteti, računati, preudarjati«, nem. *reiten*. (SES 600)

Zgled 1: Vekshi stok, od *raitajna*. (Kazalo)

Zgled 2: Koku se ù *raitengah* poduzhi. (Kazalo)

regelc

- regelza (Richt,chnur) 'pravilo'

rêgeljc »predpis, pravilo« Prevezto in prilagojeno prek stvnem. *rêgele* in stvnem. *regula* v enakem pomenu iz srlat. *regula* »pravilo«. (SES 611)

Zgled: Normal,shule se le tai,ste imenujeja, katire sa ta *regelza* u,šfeh teh dru,ših zele du,shelle. (str. 8,9)

- regelze (Regeln) 'pravopis'

Zgled: On ima sam ta rezh dober inu šado,šti šnati, inu tudi te dol poštaulene *regelze* tega uprashainia dober vedti der,šhati. (str. 58, 59)

šrift

shrifte (Auf,šätze) 'spis'

šrifta »pisava, spis« Prevezto iz srvnem. *schrift*, nvn. *Schrift* (ST 226)

Zgled: Uzhenik more ta šapopadek teh tabell popolnoma ù mi,šfleh imeti; zhe to ni, jeh on ima is buqvi al is ene šhe poprei gorpoštaulene *shrifte* napi,ššat. (str. 52, 53)

štrafati

- poštrafan biti (zur Strafe gezogen werden), strafenga (Strafe) 'biti kaznovan'

štrâfati »kaznovati, karati«; *štrafa* »kazen« Prevezto iz srvnem. *strâfe*, nvn. *Strafe*, *strafen*. (ST 231)

Zgled 1: To šamirkuainie ima ta shulmašter prou, inu šue,štu der,šhati, oku on kai traglivu šamudi, ima *poštrafan biti* (str. 22, 23)

Zgled 2: Pod *strafenga* inu šguba te slu,šhbe bo u,ššakimu shulmaštro prepovedano tobernati. (str. 22, 23)

- **strafenga (Strafe), strafeng (Strafen)** 'kazen'

štrâfati »kaznovati, karati«; *štrafa* »kazen« Prevezeto iz srvnem. *strâfe*, nvn. *Strafe, strafen*. (ST 231)

Zgled 1: Raun pod *strafenga* je prepovedanu na shemnishah, inu ohzehte, ali fhentvah, ù gostarijah, ali takeh hishah muŝka narejati. (str. 24, 25)

Zgled 2: Otrozi se namoreja vezh pertofhti koker szer, kader de jem je kei pod fhugainam teh *strafeng* ù enmu guishnimu zhaŝfu bres uŝfega dobizhka nauzhit gordalu. (str. 46, 47)

štrihelc

strihelzam (Strichlein) 'črta'

Zgled: Ta shulmaŝter more uŝfeleri po molitue ta katalog naprei brati, te prizhejozhe is enim *strihelzam*, lete katiri sa po dol brainiu pershli, is ena pizheza (Punkte) ŝaŝnamnati, teh vonustajozheh prestor ima pak praŝen puŝtiti. (str. 22, 23)

ŝulmaŝter

- **Schulmashter, schulmashtera (Schulmeister), shulmaŝtro (der Schulmeiŝter)** 'ŝolnik, učitelj'

šõlmoŝter »učitelj« Prevezeto iz srvnem. *schoulmeister*, kar je zloženo iz srvnem. *schoule* »ŝola« in *meister* »mojster« (SES 734)

mõjster Prevezeto iz bav. srvnem. *mõjster*, kar se je razvilo iz stvnem. *meister*, nem. *Meister* (SES 411)

Zgled 1: Ta *Schulmashter* ima ŝadoŝti Sposnaina od Religiona imeti. (Kazalo)

Zgled 2: Tudi je dolŝthnoŝt teh *shulmaŝtro*, de oni skus uprashainie taiŝtu isprashaja, kar sa se te atrozi is buqui sa brainie od viere ali Religiona ŝamirkaili. (str. 10, 11)

ŝulordenga

- **Schulordenga (Schulordnung)** 'ŝolska naredba'

šõla – Prevezeto iz srvn. *schoule* »ŝola« (SES 734)

ordninga: sposojenka »red, zakon«. Izposojeno iz srvn. *ordenunge* »red, uredba«, *ordnen, ordenen* »urejati« (ESSJ II 253)

Zgled: To gorpoŝtauleine skus ta zela *Schulordenga*. (Kazalo)

- **shulordenge (Schulkommiffion)** 'šolska komisija'

Zgled: Mittelne skus katire te *shulordenge*, gorpoštaulaine stanovitne sturjene boja. (str. 6, 7)

šulski kurs

Shulskega kursa (Schulkurf) 'šolski čas, pouk'

šola – Prevzeto iz srvn. *schoule* »šola« (SES 734)

kúrz Prevzeto iz fr. *cours* iz lat. *cursus* »učni tečaj, predavanja« (VST 636)

Zgled: Katere ta shulmaster na tega napreipostaulenga (Aufseher) h'konzu ussazega *shulskega kursa* poslata ima. (priloga k 22. strani)

tabelarska viža

- **tabellarska višha (die tabellarische Disposition)** 'tabelarična oblika'

tabêla, tabelaren Prevzeto prek. nem. *Tabelle* »tabela, preglednica« iz lat. *tabella* 'deščica, ploščica', kar je manjšalnica od lat. *tabula*. (SES 746)

viža »način« Prevzeto iz srvnem. *wise* »način, melodija«, stvnem. *wisa*, nvn. *Weise*. (ST 246)

Zgled: Kar je od tega ša šunei uzheti, koker te previšhajozhe kraje is S. pisma, ta *tabellarska višha* teh rezhi &c. imaja te uzhenike tem shulariam na ta šhe vedena ali šnana višha naprei pernešti, inu is taištega jeh isprashati. (str. 10, 11)

- **tabellarske višche (die tabellarische Form)** 'tabelarična oblika'

Zgled: To preštaulainie je blu potrebnu, nekei šavol te *tabellarske višche*, po kateri nišša ušfi štuki teh Methodenbuquou poštauleni; (Predgovor)

tragljiv

tragliv (träge) 'lenoben'

trágljiv »len« Prevzeto iz nemščine *träge*. (ST 239)

Zgled: *tragliv* (priloga k 22. strani)

truzig

truzeg (trotzig) 'trmast'

truzeg Prevzeto iz nemščine *trotzig* »trmast, kljubovalen«.

Zgled: *truzeg* (priloga k 22. strani)

uržah

urʃhahou (Urʃachen) 'vzrok'

úržah »vzrok«. Prevezto iz bav. srvnem. *ursach*, svnem. *ursache*, nvn. *Ursache*. (ST 242)

Zgled 1: Is vezh *urʃhahou* je nuznu, de podloʃhni enga poglavaria ù eneh inu enakeh regelzah inu fundamentah poduzheni boja tud na ena inu enaka viʃh. (str. 4,5)

viža, vižanje

- **viʃha (Weiʃe)** 'način'

viža »način« Prevezto iz srvnem. *wîse* »način, melodija«, stvnem. *wîsa*, nvn. *Weise*. (ST 246)

Zgled: Pod *viʃha* tega poduzheinia, ali ta beʃseda te Methode se ʃaʃtopi ta viʃha, po kateri en uzhenik suoje shularie uzhy. (str. 2,3)

- **viʃhaine (Anweiʃungen)** 'način'

Zgled: Poʃʃebnu *viʃhaine* (Kazalo)

- **viʃhainie (Anleitung)** 'uvod'

Zgled: *Viʃhainie* k'prou piʃʃainiu (str. 12, 13)

5.2.2 Poleg izposojenke stoji še domača beseda

buhštabirbukovce

imenskeh ali buchstabirbukouz (Buchſtabierbüchlein) 'knjige za črkovanje'

bûkva »knjiga; dem. *bûkvice*, dial. tudi *bukle*. Gre za staro izposojenko iz germanščine; večina raziskovalcev navezuje na got. *boca* »črka«, pl. *bocos* »knjiga« (ESSJ I 53).

Zgled: Od nuzaine teh *imenskeh ali buchstabirbukouz*. (Kazalo)

buštahiranje

buſtabiraine, ali zherknajne (Buchſtabieren) 'črkovanje'

Zgled: To spoſnaine teh *zherkov ali bustabov, buſtabiraine, ali zherknajne, braine, srednu &c.* (priloga k 22. strani)

črk

zherkov ali bustabou (Buchſtaben) 'črka'

Zgled: To spoſnaine teh *zherkov ali bustabov, buſtabiraine, ali zherknajne, braine, srednu &c.* (priloga k 22. strani)

fajmaster

faimaster ali nameſtnik (Pfarrer oder Vikarus) 'domači vikar'

fájmoſter »župnik« Prevezto iz bav. srvnem. **pharremeister*, kar je zloženka iz *pharre* 'fara' in *meister* 'mojster' (SES 145)

Zgled: Te (shulmaiſtri) imajo to voniskladaine tega kershanskiga nauka, katirga *ta faimaster ali nemeſtnik* derſhi, prou ſapopaſti, de oni taiſtiga stem shulariam spet sprashat ſamoreja. (str. 10, 11)

falen

fallen inu ne prou (fehlerhaft) 'napačen'

faliti 'zgrešiti' Prevezto iz it. *fallire* 'zmotiti se, zgrešiti', to pa iz lat. *fallere* (SES 146)

Zgled: Zhe je odgovor *fallen inu ne prou*, tok ima on islozhiti, al je *fallen* na rezhi sami na sebi, ali na odgovoru. (str. 62, 63)

flis

fliſ ali pridnoſt (Fleiß) 'pridnost'

flis Prevzeta beseda iz srvnem. *vlîù*. (ST 121)

Zgled: Taiſte ſhulmaſtre, kateri se ſkus poſſebni *fliſs*, *ali pridnoſt* pred drugem ù poduzheiniu te mladoſt iſkaſheja, imaja k'vekſhim, inu bulſhim ſhulſkem ſluſhbam preſtauleni biti. (str. 26, 27)

fovš

- fough ali kriva (unrichtig) 'napačen'

falš »napačen« tudi fouš Prevzeto iz srvnem. *valsch* (ST 114)

Zgled: De se pa oni to prebranu ſaſtopit, inu ſapopaſti nauzhe, imaja zhes to upraſhani, inu nieh *fough*, *ali kriva (unrichtig)* odgovora popraulena biti. (str. 38, 39)

- fough ali kriveh odgovorah (bei falſchen Antworten) 'napačen'

Zgled: Per *fough ali kriveh odgovorah* se ima novu upraſhainie s'drugem beſſedam ſtriti, inu ſkushat, al se bulſhi odgovora ſadobe, ok ne, ima ta uzhenik fallar ſnaidet, temu ſhulario pokaſat; (str. 66, 67)

manenga

noteruterjene krive sodbe ali manenge (irrige Meinungen) 'mnenje'

manenga »mnenje« Prevzeto iz bav. srvnem. *meininge*, nvn. *Meinung* (ST 175)

Zgled: Skus katehiſirajne se is odgovoru teh otrok siunu velik fough kriveh ſaſtopnoſt, ſnaina, *noteruterjene krive sodbe*, *ali manenge* inu miſſel doluſame, inu niem odſhene. (str. 68, 69)

ordenga

ordenge ali verſti (Ordnung), ordenga ali verſta (Ordnung) 'red, zapoved'

ordninga: »red, zakon«, tudi ordnunga. Izposojeno iz srvn. *ordenunge* »red, uredba«, ordnen, ordenen »urejati« (ESSJ II 253)

Zgled 1: Tudi se je ù *ordenge ali verſti* enu inu drugu premenilu, preſtaulu, inu tudi merskei pogmiralu inu ſraun perſtaulu, kar se je ſa dobru vidlu, od tega perviga vondajainia teh Methodenbuquou. (Predgovor)

Zgled 2: *Ordenga ali verſta* teh tajlou, inu taiſteh ſavela bo pred ſapopaſti napreidana, inu ù miſſu inu ſaſtopnoſt bel utisnena. (str. 54, 55)

regelc te ſprahe ali jezika

regelzah te ſprahe ali jeſika (Sprachgeſetzen) 'jezikovna pravila'

Zgled: De se *po regelzah te ſprahe ali jeſika* odgovori, de ta odgovorjauz na falli zhes regelze tega jeſika. (str. 64, 65)

ſpačen

ſpazhenga ali naguishenga (unrichtiges) 'gotov'

gvíſen »gotov, ſiguren«. Prevezto iz srvnem. *gewis*, danaſnje nem. *gewiss* »gotov«, kar je sorodno z nem. *wissen* 'vedeti' in torej prvotno pomeni 'takſen, za katerega se ve'. (SES 197)

Zgled: Per reskladainu nasme nez *ſpazhenga, ali naguishenga*, ampak letu povedanu biti, kar ta uzhenik sam ſa guishnu ve; (str. 66, 67)

uržah

urſhah, ali permoneinie (Feſtſetzung) 'vzrok'

úržah »vzrok«. Prevezto iz bav. srvnem. *ursach*, svnem. *ursache*, nvn. *Ursache*. (ST 242)

Zgled: Ta pravi *urſhah, ali permoneinie* ena viſha tega poduzheinia ſa uſſe duſhelle. (str. 6,7)

5.2.3 V prevodu sta dve izposojenki

falar, fajidek

fallariou ali fajidkou (Fehler) 'napaka'

faliti 'zgrešiti' Prevzeto iz it. *fallire* 'zmotiti se, zgrešiti', to pa iz lat. *fallere*. (SES 146)

Zgled: To popraulaine teh *fallariou ali fajidkou (Fehler)* pride ušsem k'dobrimu. (str. 34, 35)

5.2.4 Nemške zloženske so prevedene kot besedne zveze z vsaj eno izposojenko

bukva

- buqui sa brainie (Lesübungen bestimmten Bücher) 'berilo'

bûkva »knjiga; dem. *bûkvice*, dial. tudi *bukle*. Gre za staro izposojenko iz germanščine; večina raziskovalcev navezuje na got. *boca* »črka«, pl. *bocos* »knjiga« (ESSJ I 53).

Zgled: Tudi je dolhnoft teh shulmaſtro, de oni skus uprashainie taiſtu isprashaja, kar se te atrozi is *buqui sa brainie* od viere ali Religiona ſamirkaii. (str. 10, 11)

- Buque ſa raitenge (Rechenbuch) 'knjige za računanje'

râjtati »računati, misliti«. Prevzeto iz srvnem. *reiten* »pripravljati, šteti, računati, preudarjati«, nem. *reiten* »računati, razmišljati«. (SES 600)

Zgled: *Buque ſa raitenge*. (str. 12, 13)

- bukue ſa uk (Lehrbücher) 'učna knjiga, učbenik'

Zgled: Potreba inu noz tega poſtauleina, zhes poduzhillu inu *bukue ſa uk* (Kazalo)

- bukuah tega piſsaina (Schreibebüchern) 'knjige za pisanje'

Zgled: Od popraulaina teh falloriou ù *bukuah tega piſsaina*. (Kazalo)

buštabe poznati

bustabe poſnati (Buchſtabenkennen) 'poznavanje črk'

Zgled: Te shularie se imaja ù klaſſe resdliti, inu en klaſs ſa tem drugem napreiuſeti bit, te klaſſe sa ù en shul vezh sort, poſtavem: ù vaſſeh, kir en uzhenik uſſe shularie skup imeti more, taiſti kateri se enaka rezh, poſtavem *bustabe poſnati*, bustabirat, brati, &c. uzhe, sa uſſi ù enmù klaſſu raun leti shularie enakiga klaſſa se moreja ù te dobre, sredne, inu slabe redliti. (str. 30, 31)

regelc te šprahe ali jezika

regelzeh te spraha ali jeſika (Sprachrichtigkeit) 'jezikovna pravila, pravilnost'

rêgeljc »predpis, pravilo« Prevezto in prilagojeno prek stvnem. rëgele in stvnem. regula v enakem pomenu iz srlat. regula »pravilo«. (SES 611)

Zgled: De se *po regelzah te spraha ali jeſika* odgovori, de ta odgovorjauz na falli zhes regelze tega jeſika. (str. 64, 65)

spoznanje teh buſtabov

spoſnaina teh buchſtabou (Buchstabenkennen) 'poznavanje črk'

Zgled 1: Vekshi stok, od *spoſnaina teh buchſtabou*. (Kazalo)

Zgled 2: *Spoſnainie teh buſhtabou* (str. 8,9)

viſa te rajtenge

viſhe te raitenge (Rechnungsarten) 'načini računanja'

vîſa »način« Prevezto iz srvnem. *wîse* »način, melodija«, stvnem. *wîsa*, nvn. *Weise*. (ST 246)
râjtati »računati, misliti« Prevezto iz srvnem. *reiten* »pripravljati, šteti, računati, preudarjati«, nem. *reiten*. (SES 600)

Zgled: Te stir *viſhe te raitenge*, inu ta samenska raitenska Regelza Detri. (str. 8,9)

5.3 TUJKE

Za **tujke** veljajo tiste prevzete besede, »ki se slovenščini niso prilagodile popolnoma, temveč le v večji ali manjši meri. Večinoma so nepopolno prilagojene zlasti v pisavi, redko v izgovoru in pregibanju« (Toporišič: 131). Pri **tujkah** se tuji glasovi zamenjajo z našimi približki, prevzeta beseda pa se prilagodi našemu oblikoslovnemu (morfološkemu) sistemu (Snoj: 114). Medtem ko naj bi si izposojenke izposodil preprosti narod, velja za tujke, da jih uporabljamo navadno na znanstvenih področjih in tehniki in nasploh v omikanem svetu »ter jih pozna le tisti, ki je zvedel za njih po izobrazbi« (Breznik: 149). Tujko naj bi v slovenski knjižni jezik iz tujega knjižnega jezika vpeljal izobraženec. Njena izhodiščna pozicija je napisani, praviloma knjižni, pogosto strokovni jezik (Snoj: 120).

Tako kot pri izposojenkah, je bil motiv za prevzemanje tujk povsem enak. Predvsem izobraženci so pri branju (verjetno tudi prevajanju) strokovne literature z različnih znanstvenoraziskovalnih področij prišli v zadrego, saj v domačem jeziku ni bilo ustreznih besed za poimenovanje posameznih predmetov, pojmov, ipd. Besedo, ki so jo prebrali v kakšnem strokovnem spisju, so tako prenesli v slovenski knjižni jezik, saj podobnega izraza za poimenovanje določenih stvari ni bilo.

Pri tujkah sem izpisala vse tiste primere iz I. razdeljenja pedagoškega priročnika, ki so tujke tudi v slovenskem jeziku, prav tako pa se nahajajo v *Velikem slovarju tujk*. Tudi pri tujkah so iztočnice razvrščene po abecedi, poleg primerov je razložen pomen posameznega izraza in razlaga, od kod je bila tujka prevzeta.

5.3.1 V slovenskem prevodu je tujka

diktando pisanja

diktando piſsaina (Diktandoschreiben) 'narek'

diktándo Prevzeto iz lat. *dictare* »govoriti«; pisanje po nareku. (VST 217)

Zgled: Perdauk od *diktando piſsaina*. (Kazalo)

eksempel

- **exempelnou (Exempel), exempelnu F. (Shema F.), exempel (Shema)** 'primer, eksempel'

eksêmpel m. Prevzeto iz. lat. *exemplum*. (VST 260)

Zgled 1: Kai ſavol *exempelnou*. (Kazalo)

Zgled 2: Katalog tega fliſſa ali pridnoſti po *exempelnu* F. (str. 22, 23)

Zgled 3: Ta ſhulmaſter ima is tega meſzenga kataloga te pridnoſti spet en drugi ſamerk po *exempelnu* G. naredit, inu ta oſſem dan po konzuz te ſhule na tega zhes to napreipoſtaulenga (Auſeher) poslati. (str. 22, 23)

ekstrakt

extrakt (Extract), extrakte (Extrakt) 'izvleček'

ekstrákt Prevzeto iz nlat. *extractum*, iz lat. *extrahere* »izvleči, izdreti« (VST 269)

Zgled 1: Sa *extrakt* (Kazalo)

Zgled 2: Sa *extrakte*. (priloga k 22. strani)

evangelij

- **evangelium (Evangelium)** 'evangelij'

evangélij sam. m. sp. Prevzeto iz nlat. *evangelium* iz gr. *euangélion*. (VST 312)

Zgled: U temu zhaſſu ima ta ſhulmaſter niem ta epiſtel, ali liſt, ta *evangelium* taiſtiga dneva naprei brati, nieh k'brainiu, piſſainu raitengam derſhati, niem ù ſhuli nauzhenu spet napreineſti, inu ù glavi obderſhati. (str. 18, 19)

- **Evangelium (Evangelium)** (evangelij) 'evangelij'

evangélij sam. m. sp. Prevzeto iz nlat. *evangelium* iz gr. *euangélion*. (VST 312)

Zgled: Ima ta *Evangelium* napreiuſeti. (Kazalo)

filial cerkev

filial zerkve (Fialialkirchen) 'fara, cerkev'

filíálen Prevzeta beseda iz fr. *filiale* iz. lat. *filialis* »podružnica« (VST 341)

Zgled: Trivialshule sa ù ušfih meihneh meštah, *tergah*, vašfeh inu krajeh kir se Farre, ali *filial zerkve* šnaideja. (str. 8,9)

generalordenga

generalordenge (Generalordnung) 'splošne naredbe'

general-: tujka, prevzeta iz lat. *generalis* »splošen«. V zloženkah: glavno, vodilno, splošen. (VST 388)

ordninga: »red, zakon«, tudi ordnunga. Izposojeno iz srvn. *ordenunge* »red, uredba«, ordnen, ordenen »urejati« (ESSJ II 253)

Zgled: Ona ima to obderšhainie tega naprei inu gori poštaulenga poduzheinia, inu tu dopouneinie te *generalordenge* oskerbeti. (str. 6, 7)

haupt ali vekši štok

(Haupt) ali vekšhi stok (Hauptstück) 'glavno poglavje'

štuk tujka, prevzeta prek nem. *Stuck* iz it. *stucco*. (SES 743)

Zgled: (*Haupt*) ali vekšhi stok od skuppoduzheina. (Kazalo)

instrucion

inštruzion (Instruktion) 'navodila'

instrúkcija Prevzeto iz nlat. *instructio* iz *instruere*. (VST 503)

Zgled: Vekshi stok, *inštruzion* ša uzhenike na kmeteh. (Kazalo)

katalog / katalog te marljivosti

- katalog (Verzeichniss) 'dnevnik, redovalnica'

katalóg Prevzeto iz gr. *katálogos* iz *katalégein* »imenik, seznam s podatki«. (VST 558)

Zgled: Ta shulmašter, zhe on šraun tudi zerku previdi, ima is kerštneh buqui starošť ušfazega domazhga otroka naidet, inu shešť let stare šamirkat, inu is tega en tak šamerk, ali *katalog* skupissprauti. (str. 20, 21)

- **katalog te marljivoſti (Fleißkatalog), katalog tega fliſſa ali pridnoſti (Fleißkatalog), kataloga te pridnoſti (Fleißkatalog)** 'redovalnica, dnevnik', kamor profesorji ſe danes vpisujejo ocene in morebitno slabo obnaſanje uĉencev (ukor, ipd.).

flīs Prevzeta beseda iz srvnem. *vlīu*. (ST 121)

marljivost Prevzeto iz hrv., srb. *màrljiv*, kar je izpeljano iz **mariti*, hrv. *máriti* »skrbeti« (SES 382)

Zgled 1: Ta ſhulmaſter ima tudi ſapiſſat uſſaki meſſez is *kataloga te marljivoſti*, ali tega *fliſſa* ali *pridnoſti*, raun ù te buque tega ſamerkuainia, kulkukrat je uſſak teh fantou von uſſtal. (str. 20, 21)

Zgled 2: *Katalog tega fliſſa ali pridnoſti* po exempelnu F. (str. 22, 23)

Zgled 3: Ta ſhulmaſter ima is tega meſzenga *kataloga te pridnoſti* ſpet en drugi ſamerk po exempelnu G. naredit, inu ta oſſem dan po konzu te ſhule na tega zhes to napreipofſtaulenga (Auſſeher) poſlati. (str. 22, 23)

katehizacion / katehiziranje

- **catechiſazionam (Katechiſation)** 'spraſevanje'

katehēza (sam. ſ. sp.) je pouĉevanje verouka. Prevzeto od gr. *katékheſis* »uĉitelj«. (VST 559)

Zgled 1: Ima ſrauen uſtati med *catechiſationem* tiga duhouniga. (Kazalo)

Zgled 2: *katechiſazion* (priloga k 22. strani)

- **catechiſiraina (Katechiſieren), katehisiraine (Katechiſieren)** 'spraſevanje'

Zgled 1: Noz tega *catechiſiraina* (Kazalo)

Zgled 2: Skus *katehisiraine*, koker je napreipiſſanu. (Kazalo)

kurrentpisanje

Kurrentpiſſainie (Kurrentſchrift) 'tekoĉe pisanje'

Prvi del zloſenke je tujka, drugi del pa domaĉa beseda.

kúrent nem. *kurrent* iz lat. *currens* »tekoĉi« (VST 635)

Zgled: *Kurrentpiſſainie* (str. 8, 9)

kurs

kurʃah (Kurʃen) 'pouk'

kúrʒ Prevzeto iz fr. *cours* iz lat. *cursus* »učni tečaj, predavanja« (VST 636)

Zgled: Keb se pa te shularie ene rezhi ù enmu *kurʃu*, ali napreipofstaulenmu zhaʃʃu na bli prou nauzhili, se ima taiʃta she enkrat, ali vezhkrat naprei neʃti ù vezheh *kurʃah, ali zhaʃʃah*. (str. 16, 17)

metodne bukve / metodnebukve

zhes metodne buqve (über das Methodenbuch), metodneh buqvah (Methodenbuche), Methodenbuquou (Methodenbuche), Methodenbuquam (Methodenbuche), methodenbuque (Methodenbuch) 'metodna knjiga'

metódika Prevzeto iz gr. *méthodos* »nauk o metodi poučevanja«. (VST 726)

bûkva »knjiga; dem. *bûkvice*, dial. tudi *bukle*. Gre za staro izposojenko iz germanščine; večina raziskovalcev navezuje na got. *boca* »črka«, pl. *bocos* »knjiga« (ESSJ I 53).

Zgled 1: Ta skusnost (Erfahrung) je uzhilli, de ti duʃhelski uzheniki, katerem sa se *zhes metodne buqve* te narbulshi naprejbrajnoste (Vorlesungen) derʃhale, inu potem je blu ʃapovedanu rajmtajsta materia k'spetuʃetnost, ali spetuʃetju is buqvi brati, niso vos noz od tajsteh dosegli, kater se je ʃaupal; tudi se je ʃamerkalu, zhe se je eden s'njem zhes tajstu pogovarjal, de oni to biteozhe (wesentliche) inu poglavitnu niso prov od tega odlozhilli, kar je ù *metodneh buqvah* k 'reskladajnu, inu reshirnoste (Erweiterung) perstavlenu; leto je ta perloʃhnoʃt na roke dalu, to biteozhe tega ʃerna od usega druʃga odlozhiti, inu ù kratkeh islozhkah inu ù ʃapopadkah skup sbrau inu naprei poʃtaulen. (Predgovor)

Zgled 2: Leta vonuʃetek teh *Methodenbuquou* bo glih drugem vonuʃetkam imenvan Sern, inu uʃʃem taiʃtem, katire sa se to popraulenu inu pobulshainu poduzheine naprei uʃeli, ʃrauen inu red ʃtem *Methodenbuquam* naprei dan inu perporozhen. (Predgovor)

Zgled 3: Tudi se je ù ordenge ali verʃti enu inu drugu premenilu, preʃtaulu, inu tudi merskei pogmiralu inu ʃraun perʃtaulu, kar se je ʃa dobru vidlu, od tega perviga vondajainia teh *Methodenbuquou*. To preʃtaulainie je blu potrebnu, nekej ʃavol te tabellarske viʃhe, po kateri niʃʃa uʃʃi ʃtuki teh *Methodenbuquou* poʃtauleni; (Predgovor)

Zgled 4: Te *methodenbuque* inu taiʃteh sern. (str. 12,13)

normalšula

Normalshule (Normalſchulen) 'normalka'

normâlen Prevzeto prek nem. *normal* iz lat. *normâlis* »normalen« (SES 451)

šola Prevzeto iz srvn. *schoule* »šola« (SES 734)

Zgled: *Normalſhule* se le taiſte imenujeja, katire sa ta regelza uſſeh teh druſih zele duſhelle. (str. 8,9)

Praeparand

Praeparandam (Präparandam), Praeparandam (Präparanden) 'učiteljiſčnik, preparandist'

preparârati Prevzeta beseda prek nem. *präparieren, Präparat* iz lat. *praeparâre* (SES 567)

Zgled: Uſſe taiſtu, kar se je napreineslu, se ima koker hitru je mogozhe, ali she taiſti dan, al pak ta drugi ù diainiu iskaſati, ali se ima tem *Praeparandam* ena perloſchnoſt dati uſſe taiſtu ù diainiu viditi; (Predgovor)

religion

Religionu (Religion) 'vera'

relîgija Prevzeto iz lat. *religio* »vera, pobožnost« (VST 987)

Zgled: Vekshi stok, od tega, kar Schulmashtra ù poduzheinu ù *Religionu* amgre. (Kazalo)

rihtna persona

rihtnem perſhonam (Gerichtſperſonen) 'uradnim osebam'

persóna Prevzeto iz lat. *persona* »oseba« (VST 874)

rihtar »sodnik, župan« Prevzeto iz srvnem. *gerihthe* »sojenje, sodba«, to pa je izpeljano iz srvnem. *rihten*. (SES 622)

Zgled: Tudi imaja te shulmaſtri ta zhaſt imeti, de on per ozhitnimu opravilu te prvi ſa *rihtnem perſhonam* jeti ſamoteja. (str. 26, 27)

štiftenga

stiftenge (Stiftung) 'samostan'

štifta Prevzeto iz nem. *Stifter* »ustanova, zlasti cerkvena, samostan« (VST 1127)

Zgled: Kir se *stiftenge*, inu druge notergredeozhe rezhi šnaideja, imaja h'konzu tega sprashuvainia, I. pervezh te shularie, katire sa se ú klašfu narvezh nauzhili, inu dosti previšhaina iskašali, drugezh nar bel brumnejshe inu lepu šaderšheozhe is enem plazhila ali shentenga (Belohnung) k'gor bodeiniu rešveselen biti. (str. 24, 25)

štuk / štok

- **stok (Stück), štuk (Stück)** 'del, poglavje'

štuk tujka, prevzeta prek nem. *Stuck* iz it. *stucco*. (SES 743)

Zgled 1: Uššak *štuk*, ù katermu on te šuoje poduzhi, ima on toku uzhiti, koker se ù temu uššakdainimu shiuleiniu nuzaja. (str. 4,5)

Zgled 2: Tabelle moreja tudi skupspraulene biti, to je ušše, kar skupslishi se more skup šnaidet, en *stok* more k'temu drugemu slishati. (str. 48, 49)

- **štuki (Artikeln)** 'del, poglavje'

Zgled: To preštaulainie je blu potrebnu, nekei šavol te tabellarske višche, po kateri nišša ušši *štuki* teh Methodenbuquou poštauleni; (Predgovor)

- **Vekshi stok (Hauptstück)** 'glavni del'

Zgled: *Vekshi stok*, od spošnaina teh buchštabou. (Kazalo)

- **vekshim stukami (Hauptštücken)** 'glavno poglavje'

Zgled: Tabelle moreja dober resdlene biti, to je, pred uššem more ta vekshi rezh (Hauptšache) od katire se govoril bode, s uššem šuojem *vekshim stukami* (Hauptštücken) šraun – inu mainshem resdleinam prou ozhitnu štati. (str. 46, 47)

- **vekshimu Stuku (Hauptštücke)** 'glavno poglavje'

Zgled: Koker se je per enmu *vekshimu Stuku* inu rezhi šturilu, raun toko se ima tudi, kulker je mogozhe per temu drugmu štriti. (Predgovor)

šulkomisija

shulkommiſſia (Schulkommiſſion), shulska kommiſſia (Schulkommiſſion) 'šolska komisija'

šôla – Prevzeto iz srvn. *schoule* »šola« (SES 734)

ordninga: »red, zakon«, tudi *ordnunga*. Izposojeno iz srvn. *ordenunge* »red, uredba«, *ordnen*, *ordnenen* »urejati« (ESSJ II 253)

komisija Prevzeto iz lat. *commissio*, iz *committere* »izročiti, naročiti« (VST 590)

Zgled 1: U uſſaki duſhelli je ena toku imenovana *shulkommiſſia* gorpoſtaulena No. 1. (str. 6, 7)

Zgled 2: Ta *shulska kommiſſia* ima zela viſha tega poduzheinia teh nemskeh shul stem uzhenikami ured ze le duſhelle pod saboi. (str. 6, 7)

trivialšula

Trivialschulah (Trivialschulen) 'trivialka'

triviálen tujka, prevzeto iz lat. *trivialis*. (VST 1188)

šôla – Prevzeto iz srvn. *schoule* »šola« (SES 734)

Zgled: Resdleine od tega, kar se ù *Trivialshulah* uzhi. (Kazalo)

5.3.2 Poleg tujke stoji še domača ali prevzeta beseda

buhštadou metoda

buchštadou methode (Buchstaben methode) buhštadou method (Buchstabenmethode)

'metoda črkovanja'

Prva beseda je izposojenka iz nemškega jezika, pri drugi besedi pa gre za tujko.

metóda Prevzeto prek fr. *méthode* iz gr. *méthodos*. (726)

Zgled 1: Popištaine te *buchštadou methode* (Kazalo)

Zgled 2: Skus *buhštadou method* inu tabellarsku napisvaine. (Kazalo)

epistel

epišteli ali lišt (Epišteli) 'odlomek iz svetega pisma'

Zgled: U temu zhaštaju ima ta shulmafter niem ta *epišteli, ali lišt*, ta evangelium taištiga dneva naprei brati, nieh k'brainiu, pištainu raitengam derštati, niem ù shuli nauzhenu spet napreineštiti, inu ù glavi obderštati. (str. 18, 19)

linija

linie ali striho (Linien) 'črta'

linija Prevzeto iz lat. *linea* »vrvica, črta, poteza« (VST 666)

Zgled: Te vekhi- inu mainshi-resdleinia se islozhia she zhes to skus vezh ali mein noterpoštaveinia (Einrücken) inu se vezh *linie ali striho* skup potegne, kader se take napištajujeja. (str. 50, 51)

majhen format

maienga formata, ali poštave (kleinem Format) 'manjše oblike'

formât Tujka, prevzeta eventuelno prek nem. *Format* iz lat. *formātum*. (SES 157)

Zgled: Tudi klukaste tabelle se spreoberneja ù dolpotegnene, kader preštore na perpuštiti, resdleinia šapored poštauti, to se poštavebnu šgodi ù buqvah, *maienga formata, ali poštave*. (str. 52, 53)

numera

numere ali stiveinie (Numern) 'številka'

numera Prevzeto prek nem. *Nummer* iz lat. *numerus* »število« (VST 801)

Zgled: Lete *numere ali stiveinie* kajheja na taištu, pod katerem se to napreipišano ù shulordenge šnajde. (str. 6, 7)

plačilo

plazhila ali shentenge (Belohnunghen) 'dar, prispevek'

šenkati »podariti« Prevzeto iz srvnem. *schenken* »podariti in natočiti« (SES 723)

Zgled: Skushainie, inu *plazhila ali shentenge (Belohnungen)* teh shulariou. (str. 24, 25)

spregledovanje, vizitiranje

Spregledvajne ali višitirajne (Višitation) 'preverjanje'

vizitácija Prevzeto iz nlat. *visitatio* iz lat. *visitare* »obiskovanje, pregledovanje« (VST 1234)

Zgled: *Spregledvajne ali višitirajne* (priloga k 22. strani)

zilb

šlošhe ali sylbe (Sylben) 'zlog'

Zgled: Otrozi moreja enake buque imeti, kir ušje ù enmu zhašju enake *šlošhe ali sylbe*, inu bešfede isrezhi moreja. (str. 34, 35)

5.4 Nemški izrazi so parafrazirani

Bres tega, deb se drugu pod tem šaštopilu (ohne Beziehungswörter) 'odnosnica – beseda, na katero se nanaša prilastek'

Zgled: *Bres tega, deb se drugu pod tem šaštopilu.* (str. 60, 61)

kai ša ena glava, koku (Fähigkeiten) 'sposobnost'

Zgled: *Kai ša ena glava, koku.* (priloga k 22. strani)

k'brainu gordana (Abſatz) 'kar je mišljeno za branje'

Zgled: *To k'brainu gordanu ima ta uzhenik al en shular glasnu naprei brati.* (str. 36, 37)

koku je noter ushafan (Gemüthsbeschaffenheit) 'vključitev v šolanje, v razred'

Zgled: *Koku je noter ushafan, kai ša ena glava uſsakiga shularja.* (priloga k 22. strani)

Od ur inu zhaſſa, ob katireh se to ù shule naprei neſſenu ſpet prebrati, inu med saboi poskushati more. (Wiederholungsſtunden) 'ponavljalne ure'

Zgled: *Od ur inu zhaſſa, ob katireh se to ù shule naprei neſſenu ſpet prebrati, inu med saboi poskushati more.* (str. 18, 19)

pod glava inu stanam ša uzheine (Fähigkeiten) 'sposobnost'

Zgled: *Kaj se pod glava inu stanam ša uzheine (Fähigkeiten) ſamirkat ima, je na 186. inu te drugi strani videti, namerz: al shularje prov dobre glave imaja, ali oni dobra reſumnoſt, ali malu spregledvajna, inu obsoejna (Beurtheilungskraft) ali oni majhna inu slaba reſumnoſt imaja, ali sa tumpaste glave.* (priloga k 22. strani)

ù shuli ſneshel (die Anweſenheit in der Nachmittagsschule) 'prisotnost v popoldanski šoli'

Zgled: *Ta drugi strih pomen, de se je tudi popoldan ù shuli ſneshel.* (priloga k 22. strani)

5.5 V prevodu se pojavljajo samo domače besede

hisnost

hisnost (Wirtschaft) ali hišnu gospodarstvu (Wirtschaft) 'gospodarstvo'

hisnost je tvorjenka iz hiše. Gre tudi za univerbizacijo besed *hišnu gospodarstvu* »hišno gospodarstvo«

Zgled: Ta prava višha, inu poduzheinie kpraumu leštnimu šaderšhainiu, inu (*hisnost*) (*Wirtschaft*) ali *hišnu gospodarstvu* po nauku teh sturjeneh buquou. (str. 8, 9)

pičica

pizheza (Punkte) 'pika'

Zgled: Ta shulmašter more ušfelei po molitue ta katalog naprei brati, te prizhejozhe is einim strihelzam, lete katiri sa po dol brainiu pershli, is ena *pizheza (Punkte)* šašnamnati, teh vonustajozheh prestor imapak prašen puštiti. (str. 22, 23)

pridnost

Pridnošt (Fleiß) 'pridnost'

Zgled 1: *Pridnošt*. (Kazalo)

Zgled 2: Samirkvajne zhes *pridnošt* teh shularjov ù meszu. (priloga k 22. strani)

učilo

- uzhilla (Lehrgegenstände) 'učilo'

Zgled: Vekshi stok, resdleine teh *uzhilla* ša trivialshule. (Kazalo)

- uzhilla (Wijsenschaft) 'učilo'

Zgled: Suneina podoba te tabelle se namore bulshi napreipoštauti, koker kader se ena tabella toko, poštavi, koker en dervo teh rodovou (Stammbaum) ime tega *uzhila* se ima mišfelt koker ta pervi rod, to vekshi (Haupt-) inu šraun- (Neben) resdleinie koker veje. (str. 48, 49)

uk

uk (Lehrart), uk (Unterricht) 'pouk'

Zgled 1: Od *uka* usseh rezhi. (str. 2)

Zgled 2: Zgled: Nuzainie inu šaderšhainie teh nepreipiššaneh buquou, inu tudi na ta *uk*, kateri se šadobi, to poduzheinie, inu višhainie prou ù diainiu striti. (str. 2, 3)

5.6 V prevodu stoji v oklepaju še nemška beseda

biti, biteoč

biteozhe (wesentliche) (das Wesentliche) 'bistven, bistvo'

Pojavi se dvakrat. Prvič je v oklepaju še nemški prevod, drugič pa se pojavi samo slovenska različica, verjetno zato, ker ima bralec v zavesti še zmeraj pomen besede.

Zgled: tudi se je šamerkalu, zhe se je eden s'njem zhes tajstu pogovarjal, de oni to *biteozhe (wesentliche)* inu poglavitnu niso prov od tega odlozhilli, kar je ù metodneh buqvah k 'reskladajnu, inu reshirnoste (Erweiterung) perstavlenu; leto je ta perlošhnošt na roke dalu, to *biteozhe* tega šerna od usega drušga odlozhiti, inu ù kratkeh islozhkah inu šapopadkah skup sbrau inu naprei poštaulen. (Predgovor)

falar, fajidek

fallariou ali fajidkou (Fehler) 'napaka'

faliti 'zgrešiti' Prevezeto iz it. *fallire* 'zmotiti se, zgrešiti', to pa iz lat. *fallere*. (SES 146)

Zgled: To popraulaine teh *fallariou ali fajidkou (Fehler)* pride uššem k'dobrimu. (str. 34, 35)

hisnost

hisnost (Wirtschaft) ali hišhnu gospodarstvu 'hišno gospodarstvo'

hisnost je izpridevniška tvorjenka iz *hišen*. Gre tudi za univerbizacijo besed *hišhnu gospodarstvu* »hišno gospodarstvo«.

Zgled: Ta prava višha, inu poduzheinie kpraumu leštnimu šaderšhainiu, inu (*hisnost*) (*Wirtschaft*) ali *hišhnu gospodarstvu* po nauku teh sturjeneh buquou. (str. 8, 9)

jerast

jeraſtam (Vormündern) 'skrbnik'

jêrob »tutor, varuh« Izposojeno iz srvn. *gêrhabe* »tutor, bav. avstr. *Gerhab* (ESSJ I 228).

Zgled: Po vonder staršam inu *jeraſtam*, *ali (Vormündern)* je perpushenu te mainshi otroke ù ſimska inu te starshi ù letna shula poslati. (str. 14, 15)

lepupisanje

lepupiſſainu (Schönſchreiben) 'lepomis'

Zgled: Viſhainie *k'lepupiſſainu*, inu ſraun napreipiſſainie, (*Vorſchriften*). (str. 12, 13)

naprejbranost

naprejbrajnoste (Vorleſungen) 'predavanje'

Zgled: Ta skusnost (Erfahrung) je uzhila, de ti duſhelski uzheniki, katerem sa se zhes metodne buqve te narbulshi *naprejbrajnoste (Vorleſungen)* derſhale, inu potem je blu ſapovedanu rajmtajsta materia k'spetuſetnost, ali spetuſetju is buqvi brati, niso vos noz od tajsteh dosegli, kater se je ſaupal; (Predgovor)

naprejpisanje

napreipiſſainie (Vorſchriften) 'prepis'

Zgled: Viſhainie *k'lepupiſſainu*, inu ſraun *napreipiſſainie*, (*Vorſchriften*). (str. 12, 13)

naprejpostaviti

napreipostaulenga (Aufſeher) 'nadzornik'

Zgled 1: Katere ta shulmaster na tega *napreipostaulenga (Aufſeher)* h'konzu ussazega shulskega kursa poslati ima. (priloga k 22. strani)

Zgled 2: Ta shulmaſter ima is tega meſzenga kataloga te pridnoſti spet en drugi ſamerk po exempelnu G. naredit, inu ta oſſem dan po konzu te shule na tega zhes to *napreipostaulenga (Aufſeher)* poslati. (str. 22, 23)

noterpostavljenje

noterpoštauleinia (Einrücken) 'vsebovanost'

Zgled: Te vekhi- inu mainshi-resdleinia se islozhia she zhes to skus vezh ali mein *noterpoštauleinia (Einrücken)* inu se vezh linie ali striho skup potegne, kader se take napišujeja. (str. 50, 51)

noterpotegnjenje

z noterpotegneinam (mit Abrücken) 'z odmikom'

Zanimivo je to, da sta za lažje razumevanje prevoda v oklepaju še dva nemška glagola, čeprav se v nemškem izvorniku pojavi pravzaprav samostalnik *Abrücken*.

Zgled 1: Tabelle s'*noterpotegneinam (abrücken, abziehen)*. (str. 48, 49)

odloček

odlozkou (Sätze) 'stavek'

Zgled: Ta bustaboumethoda ù tem objtoji, de se od taišteb bešfedi inu *odlozhkou (Sätze)* katire se imaja od funei nauzhiti, le të pervi bustabè ušfake bešfede na ena zherna tabla šapišheja (str. 40, 41)

plačilo

plazhila ali shentenge (Belohnungen) 'dar, prispevek'

šenkati »podariti« Prevezeto iz srvnem. *schengen* »podariti in natočiti« (SES 723)

Zgled: Skushainie, inu *plazhila ali shentenge (Belohnungen)* teh shulariou. (str. 24, 25)

pičica

pizheza (Punkte) 'pika'

Zgled: Ta shulmašter more ušfelei po molitue ta katalog naprei brati, te prizhejozhe is einim strihelzam, lete katiri sa po dol brainiu pershli, is ena *pizheza (Punkte)* šašnamnati, teh vonustajozheh prestor imapak prašen puštiti. (str. 22, 23)

vekši štuk

vekshim stukami (Hauptstücken) 'glavno poglavje'

štuk tujka, prevzeta prek nem. *Stuck* iz it. *stucco*. (SES 743)

Zgled: Tabelle moreja dober resdlene biti, to je, pred ušsem more ta vekshi rezh (Hauptfäche) od katire se govoril bode, s ušsem šuojem *vekshim stukami (Hauptstücken)* šraun – inu mainshem resdleinam prou ozhitnu štati. (str. 46, 47)

zravenrezdelenje

šraunresdleine (Neben-) (Unterabtheilung) 'razdelek'

V slovenskem prevodu stoji v oklepaju še nemška beseda *Neben*, čeprav se v nemškem izvorniku pravzaprav pojavi beseda *Unterabtheilung*.

Zgled: Suneina podoba te tabelle se namore bulshi napreipoštati, koker kader se ena tabella toko, poštavi, koker en dervo teh rodovou (Stammbaum) ime tega uzhila se ima mišfelt koker ta pervi rod, to vekshi (Haupt-) inu *šraun- (Neben) resdleinie (Unterabtheilung)* koker veje. (str. 48, 49)

6. SKLEP / ZAKLJUČEK

Glede na to, da gre za strokovno besedilo iz 18. stoletja, sem na začetku pričakovala, da bo vsebovalo največ tujk, izposojenk bi bilo malo manj, kalkiranim izrazom pa bi se prevajalec lahko izognil in jih raje nadomestil z domačimi besedami, če so obstajale v slovenskem jeziku, oz. s tujkami, kot je za strokovna besedila (npr. pravna, medicinska ipd.) tudi značilno. Analiza besedja iz I. razdeljenja pedagoškega priročnika *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui* pa je pokazala, da je v besedilu pravzaprav največ kalkiranih izrazov, šele nato izposojenk, najmanj pa je tujk.

Številčno torej prevladujejo kalki, največ jih je v prvi skupini, kjer gre za dobeseden prevod tistega nemškega izraza, ki stoji na istem mestu v nemškem besedilu. Malo manj je kalkov iz druge skupine, kjer se v nemškem izvornem besedilu pojavi drugačen izraz, a se je zaradi vsebinske ustreznosti nemškega izraza prevajalec odločil za kalk. Najmanj primerov je v tretji skupini, kjer poleg kalkiranih izrazov stoji še domača beseda. Edling se je odločil pri nekaterih kalkih dodati še domačo besedo, ker se je morda zbal, da bi bilo na določenih mestih čutiti večpomenskost ali pa vsaj nenatančnost prevoda, kar je ravno v nasprotju z značilnostmi strokovnih besedil, ki naj bi težila k enopomenskosti. Druga možnost pa je, da se je pri določenih primerih enostavno spomnil ali našel še domač izraz in ga dodal poleg kalka. Ta možnost je po mojem mnenju malo verjetna, saj bi potem lahko kalke (na teh mestih) enostavno izpustil in nemško izvorno besedo prevedel le z domačo besedo.

Najpogosteje kalkirana besedna vrsta je glagol, nato samostalnik. Pridevniki in prislovi (v kolikor ne gre za prislovne predpone) pa v glavnem niso kalkirani. Pri njih prevladujejo predvsem izposojenke ali tujke. Določene nemške predpone pri glagolih so bile prevedene v glavnem s popolnoma ustreznimi slovenskimi prislovnimi predponami (prefiksi). Nekatero nemške predpone so bile prevedene z eno slovensko predpono: **auf-**, **an-** sta prevedeni s slovensko predpono **gor-**: *gorbodenje* (*Aufmunterung*) 'spodbujanje', *gor napisanje* (*Anſchreiben*) 'napis', *gorpoſtauti* (*anlegen*) 'postaviti', *goruſigneine* (*suoje roke*) (*Aufhebung*) 'dvig (roke)'. Pri glagolu *gorodpret inu resuetliti* (*aufklären*) 'razsvetliti' pa imamo zraven še domačo besedo, saj bi lahko bil kalk v tem primeru dvoumen. Predponi **vor-** in **fort-** sta prevedeni kot **naprej-**: *naprejbrainiu* (*Vorleſung*) 'predavanje', *naprei brati* (*vorlesen*) 'predavati, prebrati', *naprei gre* (*fortſchreitet*) 'napredovati'.

Nemška predpona **aus** je prevedena z različnimi slovenskimi predponami, in sicer **iz-**, **von-**, **zunaj-**, **gor-**: *izloček (Auszug) 'izvleček'*, *vondajainia (Ausgabe) 'izdatek'*, *von uftal (ausgeblieben ist) 'manjkati, izostati'*, *von izrezhe (ausgesprochen ift) 'izreči, von pognaine (Ausfoffen) 'hitro, zaletavo branje (posameznih zlogov)'*, *ven zbrisati (auslöfchen) 'izbrisati'*, *funeizuzheinam (Auswendiglernen) 'učenje na pamet'*. Pri kalku *venustati (von istajozheh)* je bil Edling dosleden, saj gre zmeraj za isti pomen (manjkanje oz. odsotnost učencev), ne glede na to, kakšen izraz oz. parafraza se pojavi v nemškem tekstu: *von istajozheh (diejenigen Schuler, welche die Schule oft versäumen)*, *vonustajozheh (Abweßenden, vonklizhajnu (Bekanntmachung) 'razglasitev'*, *gordati (ausgab) 'naučiti'*. Tudi predpona **an-** je prevedena kot **na-** in kot **per-** / **pri-**: *napisanje (Anschreiben) 'napis'*, *pervefek (Anhang) 'dodatek'*

Ostale nemške predpone so prevedene z eno slovensko (prislovno) predpono, in sicer: nemška predpona **ab-** je prevedena kot **od-**: *odlozhek (Absatz) 'odstavek'*; predpona **ein-** je prevedena kot **noter-**: *noterpoftauleinia (Einrücken) 'vsebovanost'*, *noter sklenene (eingefchloffen) 'vsebovan'*, *notervi/chaine (Einleitung) 'uvod'*. S kalkom je preveden tudi nemški frazem: *noterperprai (in das Gedächtniss bringen)*, in pomeni 'naučiti'; **neben-** je prevedena kot **zraven-**: *fraunresdleine (Nebenabtheilung) 'podpoglavje'*, *fraunredleine (Neben-) (Unterabtheilung) 'podpoglavje'*, *fraun rezhio stati (Nebendingen stehen) 'zraven reči stati'*. Predpona *zraven-* je uporabljena tudi v prevodu nemške besede *Einleitung*: *fraun resdleinia (Einleitungen) 'uvod'*; predpona **mit-** pa kot **raven-**: *tovarfchah ali raunpraeparandah (Mitpräparanden) 'sotečajnik'*. Poleg kalka se pojavi še domača beseda zaradi lažjega razumevanja; **unten-** je prevedena s slovensko prislovno predpono **dol-**: *dol postaviti (unten vorkommenden) 'določen, postavljen'*; **unter-** je prevedena kot **pod-**: *poduzheinu (Unterricht) 'pouk'*; **wieder-** je prevedena kot **spet-**: *fpet braina (Wiederholen), fpet reslagainiu (Wiederholung) 'ponovitev'*, *spetu/fetnost ali spetu/fetju (Wiederholung) 'ponovitev'*; **zusammen-** je prevedena kot **skup-**: *skupbraina (Zusammenlesen) 'skupno branje'*, *skuppoduzheina (Zufammenunterrichten) 'skupno učenje'*, *skupspraulene (zusammenhängend) 'biti povezan'*.

Večpomenskost kalkiranih glagolov

Pri različnih kalkiranih glagolih s predpono *naprej-* se pojavi največ različnih pomenov. Zanimiva je uporaba kalka ***naprej nesti / naprejnesti***: v 1. primeru (*taiſtu, kar se je*) *napreineslu (gelehrt worden ist)* pomeni 'naučeno'; v 2. primeru *napreineſſeneh regelzah (beigebrachten Regeln)* 'napisana pravila'; v 3. primeru *napreimesti (gebrauchen)* 'posredovati, prenesti'. Tudi pri glagolu ***naprejpisati*** se pojavijo različni pomeni v prevodu: v 1. primeru *napreipiſaina (Vorschrift)* 'prepis', *napreipiſſane ali poſtaulene (Vorſchrift)* 'prepis'; v 2. primeru *napreipiſſainie (Vorſtellung)* 'predstavitev'; v 3. primeru *napreipiſani uk (vorgeſchriebene Lehrart)* 'predpisan pouk'; *napreipiſſani zhas (der ganze Kurs)* pa pomeni 'pouk'. Glagol ***naprej postaviti*** in izpeljanke iz njega imajo pri Edlingu tudi štiri pomene: v 1. pomenu *naprei napoſtavi (fortſchreite)* pomeni 'napredovati'; v 2. primeru *napreipoſtauke (Vorſtellungen)* 'predstavitev'; *napreipoſtauti (Vorſtellung)* 'predstaviti'; v 3. primeru *napreipostaulenga (Aufſeher)* 'nadzornik'; v 4. primeru *napreipoſtaulenem zhaſſu (Schulkurs)* 'pouk'; v 5. primeru *napreipoſtauleni (vorgeſchrieben)* 'predpisan'. Tudi glagol ***naprejevzeti / naprej vzeti*** ima različne pomene: v 1. primeru *napreiuſame (vorgenommen werden)* 'obravnavati'; v 2. pomenu *naprei uſeti (vornehmen)* 'sprejeti'.

Besedotvorna opredelitev kalkov

Glede samega pisanja skupaj ali narazen pri kalkiranih glagolskih ali samostalniških izpeljankah in zloženkah je bil Edling popolnoma nedosleden, zato je težko definirati, kdaj se je odločil za zapis skupaj oz. narazen. Iz nekaterih primerov je razvidno, da se je Edling v glavnem držal takega zapisa, kakršen je bil pri nemških besedah, besednih zvezah oz. zloženkah, vendar ni zmeraj tako. Kadar je bila nemška beseda iz priročnika pisana skupaj, takrat naj bi bila tudi kalkirana beseda v prevodu pisana skupaj. Narazen pisani kalki naj bi bili pri nemških ločljivih glagolih, vendar tudi to ne velja v vseh primerih. Izbrala sem nekaj primerov, ki so pisani skupaj oz. narazen, in primere, pri katerih je nedoslednost (pisanja skupaj in narazen) najbolj očitna.

Primeri (za skupaj pisane kalke):

gordalu (ausgab) 'naučiti', *gorpoſtauti (anlegen)* 'postaviti', *goruſigneine (suoje roke)* (*Aufhebung*) 'dvig roke', *napreibrainiu (Vorleſung)* 'branje', *naprejbrajnoſte (Vorleſungen)* 'predavanje', *napreipiſſainie (Vorſtellung)* 'predstavitev', *fraunresdleine (Nebenabtheilung)* 'podpoglavje', *skupbraina (Zusammenlesen)* 'skupinsko branje'.

Primeri (za narazen pisane kalke):

dol poštaulene (unten vorkommenden) 'določena, postavljena', naprei brati (vorgelesen) 'prebrati', naprei pernefti (beibringen) 'naučiti'.

Primeri za pisanje skupaj in narazen:

spetušetnost ali spetušetju (Wiederholung) 'ponovitev', špet braina (Wiederholen) 'ponavljanje, utrjevanje', vonuštal (ausgeblieben išt) 'manjkati, izostati od pouka', von uštal (ausgeblieben ist) 'manjkati, izostati od pouka', von šbrishe (auslöšchen), vonšbrisheja (auslöšchen) 'zbrisati'.

Prevzete besede – pisanje skupaj in narazen ter besedotvorno podomačevanje

Tudi pri prevzetih besedah je podobno kot pri kalkih. Nemogoče je postaviti pravilo, po katerem jih je Edling pisal skupaj oz. narazen. Podobno kot za kalke je mogoče reči, da se je tudi pri prevzetih besedah držal takega zapisa (skupaj ali narazen), kakršen je bil pri nemških izrazih, vendar ni bil povsod dosleden. Nedoslednost se vidi tudi pri besedotvornem podomačevanju besed, besednih zvez in zloženek, saj imajo nekatere domače priponsko obrazilo, druge pa tujo sestavino zloženke brez medpanskega obrazila.

Domače priponsko obrazilo : tuja sestavina zloženke brez medpanskega obrazila

buhštabirska tabella (Buchštabirtabelle), buhštabirska tabla (Buchštabiertafel) :

buhštabirbuquize (Buchštabirbüchlein), imenskeh ali buhštabirbukouz

(Buchštabierbüchlein).

Shulskega kursa (Schulkurf) : Schulmashter (Schulmeister), Schulordenga (Schulordnung),

shulkommišfia (Schulkommišfion).

metodne buqve (über das Methodenbuch), metodneh buqvah (Methodenbuche) :

Methodenbuquou (Methodenbuche), Methodenbuquam (Methodenbuche), methodenbuque

(Methodenbuch).

Izpeljanka z domačim obrazilom -anje : izpeljanka z nemškimi obrazilom

catechifiraina (*Katechifieren*), *katehisiraine* (*durch vor-schriftmäßiges Katechifieren*) : *catechifazionam* (*Katechifation*), *katechifazion* (*Katechifation*).

Primeri (za skupaj pisane zloženke):

Primeri so ločeni še glede na to, ali popolnoma sledijo nemškemu vzoru (a), ali pa se v prvem delu pojavi samostalniška besedna zveza s slovenskim pridevnikom (b).

a) *Kurrentpifainie* (*Kurrentschrift*) 'tekoče pisanje', *skupbraina* (*Zusammenlesen*), *skupbrainia* (*Zusammenlesen*) 'skupinsko branje', *skuppoduzheina*, *skuppoduzheine* (*Zusammenunterrichten*) 'skupno učenje', *generalordenge* (*Generalordnung*) 'splošna naredba', *Normalshule* (*Normalschulen*) 'normalka', *Trivialschulah* (*Trivialschulen*) 'trivialka'.

b) sklop po nemškem vzoru kljub domači pridevniški izpeljanki: *klukaftetabelle* (*Klammertabellen*) 'tabele'.

V ostalih primerih, kjer nemške zloženke v prevodu niso pisane skupaj, gre za zamenjavo nemških zloženek z besednozveznimi samostalniki in glagoli: *bustabe pofnati* (*Buchstabenkennen*) 'poznavanje črk', *diktando pifisaina* (*Diktandoschreiben*) 'narek', *rihtnem pershonam* (*Gerichtspersonen*) 'uradnik'. *Buque fa raitenge* (*Rechenbuch*), *bukue fa uk* (*Lehrbücher*) 'učna knjiga, učbenik', *bukuah tega pifisaina* (*Schreibebüchern*) 'knjige za pisanje', *katalog te marljivofti* (*Fleißkatalog*) 'katalog'.

Parafrazifane zloženke

Nekatere zloženke je Edling tudi parafraziral, saj ni našel ustreznih domačih oz. prevzetih izrazov. *Bres tega, deb se drugu pod tem faftopilu* (*ohne Beziehungswörter*) 'odnosnica', *Od ur inu zhafta, ob katireh se to ù shule naprei nefsfenu spet prebrati, inu med saboi poskushati more.* (*Wiederholungsfunden*) 'ponavljalne ure'.

Dvojne formule oz. priredno ali razlagalno navedene sopomenke

Dvojna formula je priredna zveza dveh besednovrstno enakih sinonimnih ali vsaj pomensko zelo podobnih besed, ki sta povezani z veznikom *in*. Je ena izmed značilnosti pridig v reformaciji, zaradi želje po poudarjanju določenih misli. V teh primerih sicer ne gre za dvojne formule, kakršne najdemo v pridigah, prav tako ni bil avtorjev namen določene besede izpostaviti in poudariti, temveč gre za priredne zveze sopomenk oz. pomensko podobnih besed, njihov namen pa je določen izraz zaradi njegovega širšega pomena ožje definirati in se s tem izogniti dvoumnosti.

gorodpret inu resuetliti (aufklären) 'razsvetliti', noteruterjene krive sodbe ali manenge (irriges Meinungen) 'mnenje', tovarschah ali raunpraeparandah (Mitpräparanden) 'sotečajnik', buštabiraine, ali zherknajne (Buchstabieren) 'črkovanje', imenskeh ali buchstabirbukouz (Buchstabierbüchlein) 'knjige za črkovanje', zherkov ali bustabou (Buchstaben) 'črka', faimaster ali namestnik (Pfarrer oder Vikarus) 'domači vikar', fallen inu ne prou (fehlerhaft) 'napačen', fliš ali pridnošt (Fleiß) 'pridnost', foush ali kriveh odgovorah (bei falschen Antworten) 'napačen', epištel ali lišt (Epištel) 'odlomek iz svetega pisma', linie ali striho (Linien) 'črta', numere ali stiveinie (Numern) 'številka', plazhila ali shentenge (Belohnungen) 'dar, prispevek'.

Zanimiva je sama vsebinska razvrstitev tujk in izposojenk. Čeprav sem s pomočjo različnih priročnikov razvrstila besede med izposojenke in tujke, se je na koncu izkazalo, da so izposojenke v glavnem večina pedagoških izrazov, medtem ko je pri tujkah veliko cerkvenih izrazov: *exempelnou (Exempel), evangelium (Evangelium), katalog (Verzeichnis), catechifiraina (Katechifieren), Religionu (Religion), štuki (Artikeln), epištel ali lišt (Epištel)* itd.

Zapis grafemov

Glede zapisa posameznih črk sta najbolj zanimiva grafema *s* oz. *ʃ*, ki ju Edling uporablja v enakih besedah popolnoma različno. Enkrat uporabi *s*, drugič *ʃ*, pravzaprav ne upošteva nobenega posebnega pravila. Tudi kadar beseda vsebuje dva konzonanta skupaj, se pojavljata v različnih kombinacijah, in sicer *sʃ*, *ʃs*, *ʃʃ*. Iz več primerov je mogoče videti, da je posamezen grafem *s* ali *ʃ* uporabil takrat, ko se je na istem mestu pojavil tudi pri nemškem izvornem izrazu (pa tudi tukaj ni bil Edling dosleden). Zanimiv izraz je *buhʃtabiranje* in podobne besedne zveze in zloženske: *buchʃtabiraina* (*Buchstabieren*), *buhʃtabirbuquize* (*Buchʃtabirbüchlein*), *buhʃtabirska tabella* (*Buchʃtabitabelle*), *buchʃtabirske table* (*buchʃtabiertafel*), *bushtabou* (*Buchstaben*), saj nekatere vsebujejo *ch*, druge samo *h*, tretje pa so zapisane celo brez *ch* in *h*. Pod prvo točko (a) so primeri za ujemanje zapisa *s* oz. *ʃ* pri besedah v nemškem in slovenskem besedilu, pod točko (b) pa primeri, kjer gre za neujemanje pri zapisu grafemov *s* in *ʃ* pri besedah v nemškem in slovenskem besedilu.

a) *Buʃtabirainie* (*Buchʃtabieren*) 'črkovanje', *buhʃtabirbuquize* (*Buchʃtabirbüchlein*) 'knjige za črkovanje', *buhʃtabirska tabella* (*Buchʃtabirtabelle*) 'tabela', *buchʃtabirske table* (*Buchʃtabiertafel*) 'črkovalne tablice', *Schulmashter*, *schulmashtera* (*Schulmeister*) 'šolnik, učitelj', *shulmaʃtro* (*der Schulmeister*) 'učitelj', *bustabe poʃnati* (*Buchʃtabenkennen*) 'poznavanje črk', *catechiʃazionam* (*Katechifation*) 'spraševanje', *catechiʃiraina* (*Katechifieren*) 'spraševanje', *katechiʃazion* (*Katechifation*) 'spraševanje', *Kurrentpiʃʃainie* (*Kurrentschrift*) 'tekoče pisanje', *shulkommiʃʃia* (*Schulkommission*) 'šolska komisija', *epiʃtel* ali *liʃt* (*Epiʃtel*) 'odlomek iz svetega pisma'.

b) *buchʃtabiraina* (*Buchstabieren*) 'črkovanje', *Shulskega kursa* (*Schulkurs*) 'šolski čas, pouk', *zherkov* ali *bustabou* (*Buchstaben*) 'črka', *spoʃnaina teh buchʃtabou* (*Buchstabenkennen*) 'poznavanje črk', *instruzion* (*Instruktion*) 'navodila', *katehisiraine* (*Katechifieren*) 'spraševanje', *Normalshule* (*Normalschulen*) 'normalka'.

7. POVZETEK / ZUSAMMENFASSUNG

Pedagoški priročnik *Kern des Methodenbuches* in slovenski prevod *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui* je eno izmed najpomembnejših (dvojezičnih) pedagoških besedil iz 18. stoletja. Pobuda za nastanek samega teksta je bila potreba po izobraževanju učiteljev, saj je bilo v obdobju razsvetljenstva sprejetih nekaj reform, med drugim tudi v šolstvu. Iz obdobja razsvetljenstva je torej pomembna *Splošna šolska naredba*, ki je zahtevala ustanovitev treh šol, in sicer trivialke, glavne šole in normalke, ter novo metodo poučevanja. Avtor pedagoškega priročnika v nemškem jeziku je bil J. I. v. Felbiger, opat avguštinskega samostana, teolog in filozof, prevajalec v slovenski jezik pa referent deželne šolske komisije, učitelj in svetnik pri deželnem glavarstvu na Slovenskem J. N. J. Edling. Predmet analize so kalkirane in prevzete besede iz obeh besedil, tako iz nemškega izvirnega besedila kot tudi iz slovenskega prevoda, z večjim poudarkom in ozirom na slovenskem prevodu. Pedagoški priročnik naj bi predstavljal strokovno besedilo iz 18. stoletja, za katerega bi pričakovali, da bo vsebovalo največ tujk, kalkiranih izrazov pa bi se prevajalec lahko izognil in jih raje nadomestil z domačimi besedami (če so obstajale) oz. s tujkami, kot je bilo to za strokovna besedila tudi značilno. Na podlagi primerov iz prvega razdeljenja pedagoškega priročnika *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui* je mogoče videti, da je v besedilu največ kalkiranih izrazov, najmanj pa je tujk. Številčno torej prevladujejo kalki, najpogosteje kalkirana besedna vrsta je glagol, nato samostalnik. V nekaterih primerih je Edling poleg prevzete besede ali kalka dodal še domačo besedo za lažje razumevanje in izogibanje nedvoumnosti, nekatere nemške izraze je parafraziral, v nekaterih primerih pa se je odločil še za podkrepitev in nedvoumnost izraza ter poleg prevoda zapisal v oklepaju še nemško besedo. Nedoslednost pri prevajanju se kaže pri pisanju skupaj ali narazen pri kalkiranih in prevzetih besedah, besednih zvezah in zloženkah ter pri besedotvornem podomačevanju. Čeprav se pokaže, da naj bi se Edling glede pisanja skupaj oz. narazen držal takega zapisa, kot je pri nemških besedah oz. besednih zvezah ali zloženkah, ni zmeraj tako. Tudi pri zapisu posameznih črk je najbolj zanimiv zapis grafemov s in ꝛ, saj tudi tukaj Edling ne upošteva nobenega posebnega pravila, kdaj pisati s in kdaj ꝛ. Iz primerov je mogoče videti, da je posamezen grafem s ali ꝛ uporabil takrat, ko se je na istem mestu pojavil tudi pri nemškem izvornem izrazu, vendar obstajajo primeri, pri katerih ni zmeraj tako.

Das pädagogische Handbuch *Kern des Methodenbuches* und slowenische Übersetzung *Sern ali vonuzetek teh Metodneh buqui* ist einer der wichtigsten (zweisprachigen) pädagogischen Werke des 18. Jahrhunderts. Der Grund für die Entstehung des Textes war das Bedürfnis zu der Lehrerfortbildung, weil in der Zeit der Aufklärung einige Reformen auch auf dem Gebiet des Schulwesens in Empfang genommen wurden. Aus dieser Zeit ist besonders wichtig *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern*, die drei verschiedene Typen von Schulen vorgeschrieben hat, und zwar: Trivial-, Haupt- und Normalschule und die neue Methode bei dem Unterrichten. Der pädagogische Text *Kern des Methodenbuches* wurde von einem in Augustiner-Chorherrenstift Sagan (Niederschlesien) lebenden Abt, Theologe und Philosoph J. I. v. Felbiger verfasst, während seine Übersetzung von J. N. J. Edling, einem Referenten der Landesschulkommission, Lehrer und Ratsmitglied bei der Landeshauptmannschaft auf dem Slowenischen, übersetzt wurde. Der Gegenstand der Analyse sind Lehnprägungen, Lehn- und Fremdwörter sowohl aus dem deutschen, als auch aus dem slowenischen Text, mit dem Schwerpunkt auf Edlings Übersetzung. Das pädagogische Handbuch *Kern des Methodenbuches* stellt einen Fachtext aus dem 18. Jahrhundert dar, der vor allem am meisten Fremdwörter, aber weniger Lehnwörter enthalten sollte, doch Lehnprägungen sollte sich man vermeiden und sie statt dessen lieber mit eigenen Herkunfts- oder ausnahmsweise mit Fremdwörter ersetzen, was für Fachtexte typisch ist. Auf Grund der Beispiele aus dem ersten Hauptstück kann man schlussfolgern, dass der Text am meisten Lehnprägungen enthält, am wenigsten gibt es aber Fremdwörter, obwohl man in dem 18. Jahrhundert versuchte, sich den Lehnprägungen zu vermeiden. Die meist kalkierte Wortart ist Verb, weniger Nomen. Zum besseren Verstehen und um die Mehrdeutigkeit zu vermeiden, hat Edling bei gewissen Beispielen neben einem Lehn- oder Fremdwort bzw. einer Lehnprägung noch ein slowenisches Herkunftswort dazu gesetzt, einige deutsche Wörter (Komposita) paraphrasiert, bei weiteren Beispielen noch ein Wort auf Deutsch in die Klammer dazu gestellt. Die Inkonsequenz beim Übersetzen zeigt sich schon bei der Zusammen- und Getrennschreibung von Lehnprägungen, Lehn- und Fremdwörtern und bei der Angleichung an die Muttersprache (Wortbildung). Einige Beispiele werden wie im deutschen Text zusammen oder getrennt geschrieben, aber es ist nicht immer so. Bei dem Schreiben einzelnen Buchstaben sind die interessantesten die Grapheme s und ſ, die nach keiner bestimmten Regel von Edling in gewissen Wörtern verwendet wurden. Aus oben analysierten Beispielen kann man zwar sehen, dass die beiden Grafeme auf solchen Positionen gebraucht wurden, wie sie auch in dem deutschen Text vorkommen, es ist aber nicht bei allen Beispielen gleich festzusetzen.

8. VIRI IN LITERATURA

8.1 Primarna literatura

- Johann Ignaz von Felbiger: *Kern des Methodenbuches, besonders für die Landschulmeister in den kaiserlich-königlichen Staaten*. Dunaj: Joseph Edlen von Kurzböck, 1775. NUK 34211
- Johann Ignaz von Felbiger: *Sern ali Vonusetek teh metodneh buqvi posebnu sa dushelske uzhenike ú zésarskeh kraileveh dushellah* [Kern des Methodenbuches, besonders für die Landschulmeister in den kaiserlich-königlichen Staaten]. Iz nemščine prevedel Janez Nepomuk Jakob Edling. Dunaj: Joseph Edlen von Kurzböck, 1777. NUK 10230

8.2 Sekundarna literatura

- France Bezljaj: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–IV*. Ljubljana: SAZU. Inštitut za slovenski jezik, 1982.
- Anton Breznik: O tujkah in izposojenkah. *DiS* 19/3. Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo, 1906.
- Jože Ciperle: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.
- Majda Merše: *Glagolski kalki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2003. 81–103
- Helena Jazbec: *Nemške izposojenke pri Trubarju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Andreja Legan Ravnikar: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009. 49–73.
- Slavica Pavlič: *Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba, 2000.
- Jože Pogačnik: *Slovensko slovstvo v obdobju razsvetljenstva*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Vlado Schmidt: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 1*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Marko Snoj: *Slovenski etimološki slovar*. 2. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan, 2003.
- Marko Snoj: O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah. *Slovenski jezik*. Št. 5. Ljubljana: 2005. 113–122.
- Hildegard Striedter-Temps: *Deutsche Lehnwörter im Slowenischen*. Berlin: Osteuropa-Institut, 1963.

- Magdalena Šverc: *Slovensko šolsko včeraj, danes, jutri*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2007.
- Jože Toporišič: *Slovenska slovnica*. 4., prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja, 2000.
- *Veliki slovar tujk*. Ur. Miloš Tavzes, Gregor Adlešič ... idr. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.

8.3 Spletni viri

- http://books.google.si/books?id=8qLACvY7Gc4C&pg=PA68&lpg=PA68&dq=kern+des+methodenbuchen+felbiger&source=bl&ots=JRBkwxznVw&sig=Li8zDBmEbh4qQSmp-jDJG7AA5VI&hl=sl&ei=YlCuS4PaENyJ_AamxPzgDw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=7&ved=0CB0Q6AEwBg#v=onepage&q=kern%20des%20methodenbuchen%20felbiger&f=false
- <http://www.dlib.si/v2/HTMLViewer.aspx?URN=URN:NBN:SI:doc-Q3TKXRYO&query='keywords=Zagaj%25ufffdek,%20Mihael'>
- http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Ignaz_Felbiger
- <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.f/f168758.htm>
- http://idr18.adw-goettingen.gwdg.de/portraits_detail/felbiger.html

**9. PRILOGA – *Kern des Methodenbuches in Sern ali vonusetek teh
Metodneh buqui (I. razdelenje)***

10. IZJAVA

Podpisana izjavljam, da sem nalogo izdelala sama in le z navedenimi pripomočki ter da so vsa mesta v besedilu, ki druga dela citirajo dobesedno ali jih smiselno povzemajo, jasno označena kot prevzeta mesta z navedbo vira. Zavedam se, da je nasprotno ravnanje kršitev pravice do intelektualne lastnine.

Datum:

Podpis: